

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích

Teologická fakulta

Katedra pedagogiky

Bakalářská práce

**VÝTVARNÉ ČINNOSTI JAKO CESTA K PROSOCIÁLNÍ
VÝCHOVĚ DĚTÍ
VE VOLNOČASOVÝCH AKTIVITÁCH**

Vedoucí práce: Mgr. Irena Kovářová

Autor práce: Jaromíra Bačáková

Studijní obor: PVČK

Ročník: 3.

2012

Prohlašuji, že svoji bakalářskou práci jsem vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že, v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění, souhlasím se zveřejněním své bakalářské práce, a to v nezkrácené podobě elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č.111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

21. března 2012

Na tomto místě bych chtěla poděkovat paní Mgr. Ireně Kovářové za vedení
bakalářské práce a své rodině za podporu při studiu.

OBSAH

ÚVOD.....	- 6 -
I. TEORETICKÁ ČÁST.....	- 8 -
1 ETIKA A MORÁLKA	- 8 -
1.1 Mravní výchova	- 9 -
1.1.1 Cíle mravní výchovy.....	- 9 -
1.2 Psychologie morálky a morální vývoj	- 10 -
1.2.1 Jean Piaget	- 10 -
1.2.2 Lawrence Kohlberg.....	- 11 -
2 PROSOCIÁLNÍ VÝCHOVA	- 12 -
2.1 Vymezení pojmu prosociálnost	- 12 -
2.2 Faktory podporující prosociální chování	- 13 -
2.2.1 Komunikace	- 13 -
2.2.2 Důstojnost člověka, sebeúcta.....	- 14 -
2.2.3 Pozitivní hodnocení druhých	- 14 -
2.2.4 Vyjádření a komunikace citů	- 14 -
2.2.5 Tvořivost a iniciativa	- 15 -
2.2.6 Empatie	- 15 -
2.2.7 Asertivita, uvolnění agresivity.....	- 15 -
2.2.8 Reálné a zobrazené vzory	- 16 -
2.2.9 Spolupráce, pomoc, darování, dělení se	- 16 -
2.3 Výchovný styl.....	- 16 -
2.3.1 Požadavky výchovného stylu pedagoga - vychovatele.....	- 17 -
2.3.2 Výchovné metody etické výchovy.....	- 17 -
2.3.3 Osvědčená metoda etické výchovy.....	- 17 -
3 TVOŘIVOST.....	- 18 -
3.1 Související pojmy - fantazie, kreativita	- 19 -
3.2 Zážitek a proces tvoření.....	- 20 -
3.2.1 Rozvíjení tvořivosti.....	- 21 -
3.2.2 Podpora tvořivého myšlení	- 22 -
3.3 Vymezení pojmu výtvarná hra.....	- 22 -
3.3.1 Výtvarná tvorba a motivace hrou.....	- 23 -
3.4 Výtvarné techniky a materiály	- 23 -
4 MLADŠÍ ŠKOLNÍ VĚK	- 25 -
4.1 Vývoj základních schopností a dovedností.....	- 25 -
4.2 Vývoj tvořivosti u dětí	- 26 -
4.2.1 Výtvarné tvoření	- 26 -
II. PRAKTICKÁ ČÁST	- 27 -
5 ZAŘÍZENÍ VOLNÉHO ČASU.....	- 27 -
5.1 Dům dětí a mládeže v Dačicích	- 27 -
5.1.1 Cíle zájmového vzdělávání.....	- 28 -
5.1.2 Cíle činnosti v zájmových kroužcích.....	- 28 -
5.1.3 Výtvarné zájmové činnosti	- 28 -
5.1.4 Navazování kontaktů - zveřejnění nabídek.....	- 29 -
6 PŘÍPRAVNÁ FÁZE PROJEKTU.....	- 29 -
6.1 Prostorové a finanční podmínky	- 29 -
6.2 Organizace a plánování výtvarných činností.....	- 30 -

6.3	Cíle projektu	- 30 -
6.4	Využití a hodnocení projektu.....	- 31 -
6.5	Obsah projektu	- 31 -
7	<i>VLASTNÍ PROJEKT</i>	- 33 -
7.1	Výtvarná činnost - ZRCADLO.....	- 33 -
7.2	Výtvarná činnost - KOUZELNÝ HAD	- 35 -
7.3	Výtvarná činnost - ODLIŠNÍ LIDÉ.....	- 37 -
7.4	Výtvarná činnost - NĚMÁ RYBA.....	- 40 -
7.5	Výtvarná činnost - MODELOVÁNÍ NEVIDOMÝCH	- 43 -
7.6	Závěr projektu.....	- 46 -
	ZÁVĚR	- 47 -
	SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY.....	- 49 -
	SEZNAM PŘÍLOH.....	- 52 -
	ABSTRAKT	- 58 -

ÚVOD

V posledních letech se dostává do popředí zájmu mnoha pedagogů i veřejnosti etika a etická výchova. Příliš liberální přístup v posledních letech k původním mravním principům společnosti vedl k nadměrnému sobectví a egoismu, požívačnosti, konzumu bez hranic. Tyto změny nemohly zůstat bez důsledků na stav vědomí mládeže, na jejich vzájemné vztahy i na jejich charakterové zrání a na vztahy ke společnosti jako celku. Neustále můžeme slyšet o tom, že se vytrácí morální hodnoty mezi lidmi, soucit, ochota pomoci, že v dnešní společnosti má šanci uspět jen ten, kdo si prosadí svoje za každou cenu, kdo nebere ohledy na druhé.

Jedna z možností změn hodnotového žebříčku společnosti by měla spočívat právě v práci s dětmi. Je důležité s dětmi o těchto problémech hovořit, najít si na ně čas, o své poznání se podělit a samozřejmě být i dobrým příkladem. Zkrátka, vysvětlit jim proč a ukázat jak. Je mnoho cest jakým způsobem můžeme děti správně nasměrovat, jak ovlivnit jejich pozitivní postoje a chování. Vzdělávání je mnohem více než jen poskytování znalostí a schopností. Pomozme dětem otevřít oči, aby viděly potřeby a práva ostatních a stejně tak získaly pocit zodpovědnosti k ostatním lidem.

K čemu vlastně chceme další generaci vychovávat? K tomu, aby byli takoví, jaká by měla být ideální společnost, tedy myslet na druhé, být altruistický nebo k tomu, jaká je společnost ve skutečnosti, to znamená vychovávat je tak, aby měli šanci v dnešní společnosti uspět? Toto dilema řeší mnoho učitelů, vychovatelů i rodičů. Má smysl učit děti být ochotný pomoci druhým, být vnímavý vůči problémům druhých? Jsem přesvědčena, že ano. Právě etická výchova nabízí pomoc při řešení závažných problémů dnešní doby. Spousta věcí z etické výchovy se naučit nedá, ale cílem by mělo být naučit děti o těchto věcech vůbec uvažovat a nebát se o nich mluvit. Nabídnout jim různá řešení, která jsou dětmi diskutována, a na které mohou nahlížet z mnoha pohledů, aby získaly představu o tom, jaké důsledky má jejich jednání pro ostatní lidi. Podnítit je k samostatnému přemýšlení o světě a lidské společnosti, vzbudit v nich pocit spoluodpovědnosti za to, jaký svět je a jaký by mohl být.

Pracuji jako pedagog volného času, tato oblast výchovy ve volném čase se stále vyvíjí, mění se tradiční struktury a aktivity zúčastněných. Je to oblast, kde má vychovávající řadu příležitostí vést své svěřence k úctě k tradičním hodnotám. Z těchto důvodů jsem se rozhodla pro téma bakalářské práce - **Výtvarné činnosti jako cesta k prosociální výchově dětí ve volnočasových aktivitách**. Toto téma je mi velice

blízké, ne jen z profesního, ale především z hlediska lidského. Žádnému z rodičů nemůže být lhostejný vývoj a výchova jeho dětí.

Hlavním cílem práce je na základě projektu poukázat na možnosti rozvoje prosociálního chování dětí navštěvujících výtvarné kroužky v zařízeních volného času. Práce je rozdělena na dvě části, teoretickou a praktickou. V první teoretické části se zabývám základními pojmy, jako je etika a morálka, morální výchovou, jejími metodami a cíli. Dále se věnuji základům psychologie morálky, jak jsou obsaženy zejména v dílech Jeana Piageta a Lawrence Kohlberga. Větší prostor je dán koncepci prosociální výchovy prof. R. Roche Olivara a L. Lence. Tento model, přestože vzbuzuje řadu otázek a sporů, je východiskem, na které se odvolává Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy ve svém konceptu doplňujícího vzdělávacího oboru Etická výchova. Pokračování práce patří kapitole o tvořivosti a souvisejícím pojmům fantazie a kreativita. Zážitek a proces tvoření ve výtvarných činnostech má prvořadý význam při rozvoji tvořivosti dětí, proto se na ně zaměřuji v další kapitole, kde pojednávám o rozvíjení tvořivosti a podpoře tvořivého myšlení. Přibližuji zde, jakou úlohu má při výtvarných činnostech výtvarná hra, výtvarná tvorba a sama motivace. Jaké jsou základní výtvarné techniky, a nejčastěji používané materiály ve výtvarných kroužcích zmiňuji v závěru této kapitoly. Obdobím mladšího školního věku, vývojem jeho základních schopností a dovedností se zabývá řada autorů. Uvádím zde poznatky autorů J. Langmeiera, D. Krejčířové a definuji charakteristiku školního věku podle E. H. Eriksona. Vývojem tvořivosti dětí, jak uvádí M. Vacínová a M. Langová, tuto kapitolu uzavírám. Ve druhé, praktické části, přibližující zařízení volného času, uvádím charakteristiku Domu dětí a mládeže v Dačicích, ve kterém realizuji vlastní projekt. V přípravné fázi projektu poukazuji na prostorové a finanční podmínky, které jsou základními činiteli při rozhodování, čeho chceme při výtvarných činnostech dosáhnout. Podle toho se dále odvíjí organizace a plánování konkrétní činnosti. Cíle, na které se chci ve výtvarném projektu zaměřit, uvádím v další části, společně s jeho využitím a hodnocením. Kapitolu zakončuji přiblížením jednotlivých výtvarných činností v obsahu projektu. Samotný projekt je složen z pěti výtvarných činností. U každé z nich uvádím jejich cíle, potřebné pomůcky, zvolenou motivaci, dále pak samotný výtvarný postup. Každý výtvarný projekt zakončuji vlastní reflexí. Shrnutí celé bakalářské práce je obsaženo v samotném závěru práce.

I. TEORETICKÁ ČÁST

1 ETIKA A MORÁLKA

Tuto kapitolu začínám objasněním slova etika a morálka z pohledu různých autorů. Pokračování patří uvedení pojmu mravní výchovy a jejím cílům. Zabývám-li se otázkami etiky a morálky, považuji za důležité neopomenout také stránku psychologickou. Proto zde uvádím psychologické teorie morálního vývoje, mezi něž jsem zařadila kognitivní teorie Jeana Piageta a Lawrence Kohlberga.

Pojmy „etika“ a „morálka“ vycházejí z řeckého slova ethos a latinského mos, moris. V češtině tato slova překládáme jako „zvyk, mrav, obyčej.“¹

„Etika - věda o mravnosti (morálce), o vzniku a vývoji mravních zásad, o pravidlech a normách vzájemného chování lidí ve společnosti. Morálkou se označuje zpravidla jednání lidí, kdežto etika je souhrnem názorů a teorií o tomto jednání (i když jednání a názory nelze od sebe zcela oddělit).“²

„Jako o vědě lze však o etice hovořit teprve tehdy, když má daný svůj předmět. Tím je morálka, která hodnotí lidské jednání z hlediska dobra a zla, a to porovnáním se svědomím člověka. Je patrné, že morálka má svá specifika a není tedy vhodné zaměňovat ji s pojmem etika. Pokusíme-li se etiku definovat, pak lze říci, že je filozofickou vědou o správném způsobu života vycházejících z racionálních přístupů a snažící se nalézt, popřípadě i zdůvodnit, společné a obecné základy, na nichž morálka stojí. Tak lze říci, že je etika vlastně teorií morálky.“³

„Člověka charakterizují dvě kvality - rozum a svobodná vůle, které ho odlišují od jiných bytostí tohoto světa. Ani rozum ani svobodná vůle nedělají člověka dobrým. K tomu je potřebný ještě cit - láska. Láska k sobě, ke všem lidem, ke všemu, co tvoří náš velký svět, spolu s rozumem a svobodnou vůlí - to je tajemství morálky, to je lidskost. Každá lidská činnost, každý vztah člověka, ať už k sobě samému, k jiným lidem, nabývá díky těmto kvalitám určitou morální hodnotu, nese pečeť lidskosti. Právě míra lidskosti - humanity, to je morálka.“⁴

---

¹ Srov. PŘÍKASKÝ, J. V. *Učebnice základů etiky*, s. 8.

² KUJAL, B. a kol. *Pedagogický slovník 1. díl*, s. 21-22.

³ JANOVSKEÝ, J. *Etika pro pomáhající profese*, s. 21-22.

⁴ KRATOCHVÍLOVÁ, J. *Etika pro střední školy*, s. 13.

1.1 Mravní výchova

Každá kultura má o morálce trochu jiné představy. I přes nejednotnost pohledu na morálku, potažmo mravní výchovu, je nutné děti od malička k mravní výchově vést, aby měly představu o tom, jaké chování je správné, jak se k sobě lidé mají chovat. Mravní výchova není nutně jen výchovný předmět ve škole. Prvním prostředím, kde se dítě setkává s mravní výchovou, je rodina. Jsou to rodiče, kteří mu vysvětlují, jaké chování je správné, vysvětlují mu, že nesmí bít ostatní děti, učí ho pozdravit, poděkovat... Dítě si tyto dovednosti postupně fixuje tím, že ho rodiče za určité chování pochválí nebo naopak pokárají. Pro rozvoj morálky je též důležité, aby byly děti v rodině přizvány k debatě o rozdělení povinností při domácích pracích. Připomenout dětem, že mají sice svá práva, ale zároveň i povinnosti. Faktem zůstává, že při výchově k mravnímu, nejprve spíše k slušnému chování, má velký vliv osobní příklad rodičů. Ve škole výchova k mravním postojům a jednání probíhá většinou nepřímou. Na děti působí prostředí a atmosféra školy a to, jak se zde lidé k sobě chovají. Rodiče a vychovatelé by měli poskytnout dětem dostatečné příležitosti ke spolupráci.⁵

1.1.1 Cíle mravní výchovy

V dnešní pluralitní společnosti, kde žijí pohromadě lidé různých kultur, náboženství a přesvědčení, lidé různého životního stylu, je nutná tolerance. To by měl být jeden z hlavních cílů etické výchovy dnešní doby. Vést děti k toleranci odlišných názorů a přesvědčení, posílit vše skutečně tvořivé a produktivní, a tedy i morální. Učit děti uznávat základní morální hodnoty je nejdůležitější a nejefektivnější způsob výchovy, jakým můžeme přispět k tomu, aby se v životě cítily šťastné. Základním předpokladem pro stanovení cílů mravní výchovy pro pedagogickou praxi, je pedagogovo přesvědčení: *„ že přes všechna možná zpochybnění dovede lidský jedinec odlišit dobré a zlé a je také schopen být bytostí svobodnou a odpovědnou. Tedy dospívát a dospět na určitou úroveň morální zralosti, přičemž na cestě k této zralosti mu může - a vlastně musí pomoci - vhodná a odborná výchova profesionálních pedagogů.“*⁶

---

⁵ Srov. VACEK, P. *Rozvoj morálního vědomí žáků*, s. 10.

⁶ VACEK, P. *Rozvoj morálního vědomí žáků*, s. 85.

Školy a učitelé se doposud výchovou charakteru žáků zabývali pouze okrajově. Jednou z příčin může být i skutečnost, že v dané oblasti nebyly k dispozici prostředky a metody pro rozvoj žáků. Kučerová uvádí: „*Cílem lidského života je stát se člověkem a být stále více člověkem.*“⁷ V knize „Obecné základy mravní výchovy“ dále jmenuje šest aspektů, které podle ní znamenají být člověkem a jsou zároveň cílem mravní výchovy.

Jelikož není mravní výchova jediným tématem této práce, uvedu zde stručně tyto aspekty:

- **Autentičnost**, jako chápání řádu přírody, civilizace a kultury.
- **Tvořivost**, jako překračování skutečnosti, tvůrčí aktivity.
- **Svoboda**, člověk v průběhu dějin o svou svobodu zápasí a stává se stále svobodnější.
- **Odpovědnost**, kdy svoboda není jen odvaha, ale i odpovědnost. Člověk je odpovědný sám za sebe, své bližní, za to, co se děje.
- **Totálnost**, znamenající možnost rozvíjet se ve všech schopnostech.
- **Celistvost**, vytvoření si vnitřního řádu, nutného k pochopení pozice druhých.⁸

1.2 Psychologie morálky a morální vývoj

Je nutné si uvědomit, jak se morální myšlení a usuzování u člověka vlastně vyvíjí.

Problematikou morálního vývoje v dětském věku se intenzivně zabýval americký psycholog Lawrence Kohlberg, který navazoval na učení švýcarského psychologa Jeana Piageta a zdůrazňoval závislost rozvoje chápání norem na vývoji poznávacích procesů.

1.2.1 Jean Piaget

Jean Piaget (9. 8. 1896- 16. 9. 1980) byl švýcarský filozof, přírodní vědec a vývojový psycholog.⁹ Piaget byl zastáncem téže myšlenky o čistotě dětí jako J. J. Rousseau:

„*Všechno jest dobré, jako to vyšlo z rukou Průvodce světa, vše kazí se pod rukama lidskýma.*“¹⁰

---

⁷ KUČEROVÁ, S. *Obecné základy mravní výchovy*, s. 38.

⁸ Srov. KUČEROVÁ, S. *Obecné základy mravní výchovy*, s. 38 - 39.

⁹ Srov. *Jean Piaget*. [online]. [cit. 2011-08-17]. Dostupné na World Wide Web: <http://cs.wikipedia.org/wiki/Jean_Piaget>.

Podle Piageta se děti liší od dospělých jak v kognitivním a osobnostním vývoji, tak i v úrovni morálního usuzování. Vymezil dvě stádia morálního vývoje v období mezi šestým a dvanáctým rokem. U mladších dětí převažovala heteronomní morálka, to znamená, že děti jsou závislé na vnějších zákonech a pravidlech. U starších dětí, kolem jedenáctého, dvanáctého roku, už měla své pevné místo morálka autonomní, tedy morálka zvnitřněných mravních zákonů.¹¹

1.2.2 Lawrence Kohlberg

Americký psycholog Lawrence Kohlberg (25. 10. 1927-19. 1. 1987) je považován za druhého hlavního představitele kognitivní teorie morálního vývoje. Navázal na Piagetovo učení a rozpracoval tento aspekt socializačního vývoje mnohem podrobněji.¹²

Kohlberg rozlišuje tři hlavní úrovně morálního vývoje, každou z nich pak dále člení.

Tři úrovně morálního vývoje tvoří: **prekonvenční** úroveň (stadium 1 a 2), **konvenční** úroveň (stadium 3 a 4) a **postkonvenční** úroveň (stadium 5 a 6).¹³

Kohlberg popisuje jednotlivé úrovně takto: „*Předkonvenční morální úroveň je úrovní většiny dětí do 9 let, některých adolescentů a mnoha dospívajících a dospělých kriminálních žvlů. Konvenční úroveň je úrovní většiny adolescentů a dospělých v naší společnosti i ostatních společnostech. Pokonvenční úrovně dosahuje menšina dospělých, obvykle teprve po 20. roce života.*“¹⁴

Charakteristika jednotlivých stupňů:

1. *stupeň* - poslušnost a orientace na vyhnutí se trestu.
2. *stupeň* - účelovost, směna, orientace na odměnu.
3. *stupeň* - konformita, souhra mezi lidmi.
4. *stupeň* - sociální souhra, uchování systému.
5. *stupeň* - společná smlouva.
6. *stupeň* - zaměření se na obecné etické principy.

---

¹⁰ VACEK, P. *Morální vývoj v psychologických a pedagogických souvislostech*, s. 12.

¹¹ Srov. VACEK, P. *Rozvoj morálního vědomí žáků*, s. 8 - 9.

¹² Tamtéž, s. 25.

¹³ Srov. VACEK, P. *Morální vývoj v psychologických a pedagogických souvislostech*, s. 26.

¹⁴ VACEK, P. *Rozvoj morálního vědomí žáků*, s. 26.

Vyššímu stadiu musí vždy předcházet stadium nižší, není možné některé stadium přeskočit. Rozhodujícím faktorem pro morální vývoj je přitažlivost vyššího stadia.¹⁵

2 PROSOCIÁLNÍ VÝCHOVA

Za jednu ze základních funkcí výchovy ve volném čase je považována funkce socializační. Součástí socializačního procesu je rozvíjení prosociálního chování, které posiluje důstojnost dítěte, vede k laskavým, dobrým mezilidským vztahům, pěstuje dobré a pozitivní vlastnosti člověka, učí toleranci a schopnosti vcítit se do pocitů druhých. V této kapitole se budu zabývat koncepcí prosociální výchovy prof. Roberta Roche-Olivara z Barcelony, který v 80. letech 20. stol. vyvinul projekt výchovy k prosociálnosti. Po vymezení pojmu prosociálnost ve stručnosti uvedu jednotlivé faktory podporující prosociální chování. Dále poukážu na požadavky výchovného stylu pedagoga a na výchovné metody v etické výchově.

Na Slovensku se prosociální výchova vyučuje pod názvem Etická výchova jako povinně volitelný předmět. U nás byl tento program převzat a schválen MŠMT. Většinou je prosazován v občanské a rodinné výchově nebo jako volitelný předmět na druhém stupni základní školy.

2.1 Vymezení pojmu prosociálnost

R. R. Olivar ve své knize uvádí definici prosociálnosti slovy:

„Za prosociální označujeme takové chování, které je zaměřeno na pomoc jiným osobám nebo prospěch jiných osob, skupin či společenských cílů, aniž by pro původce chování existovala vnější odměna (např. finanční, resp. pochvala, uznání). To znamená, že motivem a předpokladem prosociálního chování je vnitřní potřeba nebo tendence dělat to, co prospěje druhému. Cílem výchovy tedy je nejen děti naučit, aby si osvojily určité vnější chování, ale přivést je k tomu, aby se chovaly prosociálně z vnitřní potřeby.“¹⁶

Výše citovaná definice prosociálnosti se charakterizuje čtyřmi znaky:

---

¹⁵ Srov. VACEK, P. *Rozvoj morálního vědomí žáků*, s. 30-32.

¹⁶ OLIVAR, R. R. *Etická výchova*, s. 5-6.

1. chování zaměřené na prospěch druhého,
2. chování, které neočekává protislužby nebo vnějších odměn,
3. chování podporující vzájemné vztahy,
4. chování, které nenaruší identitu jedince, chovajícího se prosociálně.¹⁷

Vymezení prosociálnosti jak uvádí E. Svobodová:

„Prosociálnost se vyznačuje pozitivním sociálním chováním, které vede k pomoci druhému člověku či lidem. Tímto chováním člověk přináší užitek pouze sobě samému, ale i jiným lidem. Za vyšší formu prosociálního jednání můžeme považovat altruismus, který můžeme vnímat jako tendenci jednat tak, aby se zlepšila celková pohoda jiné osoby, přičemž chování nepřináší aktérovi žádný zjevný prospěch, ale často od něj vyžaduje určitou obět’.“¹⁸

2.2 Faktory podporující prosociální chování

R. R. Olivara se ve svém programu zabývá základními životními situacemi, se kterými se dítě setkává, ale které musí mít určitou kvalitu. Sestavení jednotlivých témat:

- Komunikace.
- Důstojnost člověka, sebeúcta.
- Pozitivní hodnocení druhých
- Vyjádření a komunikace citů.
- Tvořivost a iniciativa.
- Empatie.
- Asertivita, uvolnění agresivity.
- Reálné a zobrazené vzory.
- Spolupráce, pomoc.
- Darování, dělení.

2.2.1 Komunikace

Komunikace je předpokladem všech výchovných činností. Je nutné, aby si děti osvojily základní dovednosti neverbální komunikace, jako je zrakový kontakt, úsměv. Rozvíjely

¹⁷ Srov. LENCZ, L. a kolektiv *Etická výchova - metodický materiál 2*, s. 10.

¹⁸ SVOBODOVÁ, E. *Prosociální činnosti v předškolním vzdělávání*, s. 2.

naslouchání a umění vést rozhovor. U malých dětí jde o osvojení elementárních forem chování. Jde o situace, které denně prožívají a ani si je neuvědomují, že by měly o nich více přemýšlet. Pro rozvoj těchto schopností Olivar doporučuje mimo jiné hraní rolí, práce s textem, s obrázky, apod.¹⁹

2.2.2 Důstojnost člověka, sebeúcta

To, jak se na sebe dítě dívá a jaké je jeho sebeoceňování, má velký význam pro rozvoj psychického zdraví, tak rozvoj charakteru. Jak Olivar uvádí, je velice důležité bezpodmínečné přijetí dítěte takového, jaké je a vyjádření pozitivního vztahu k němu. Najít si na dítěti pozitivní vlastnosti a vhodným způsobem je podpořit, stejně tak nevyslovovat globálně negativní soudy o dětech.²⁰

2.2.3 Pozitivní hodnocení druhých

Mnoho z nás vidí v druhých jen ty špatné vlastnosti a chyby. Důležitým pedagogickým nástrojem je atribuce, tj. připisování pozitivních vlastností, čímž se děti stávají takovými, za jaké je považujeme. Tato zásada ostatně platí pro mezilidské vztahy. Pozitivní hodnocení sebe i druhých je velmi důležité, je totiž předpokladem pozitivního mravního vývoje. Proto by se učitelé a vychovatelé měli snažit vést děti k tomu, vidět v druhých hlavně to dobré.²¹

2.2.4 Vyjádření a komunikace citů

Děti se naučí komunikovat (vyjadřovat své city, pocity), když mají příklad ve svém okolí, když cítí v nás dospělých autentičnost, opravdovost. Pokud my dospělí budeme naslouchat dětem, naučí se i děti naslouchat ostatním.

---

¹⁹ Srov. OLIVAR, R. R. *Etická výchova*, s. 13 -20.

²⁰ Srov. LENCZ, L., KRIZOVA, O. *Etická výchova metodický materiál 1*, s. 38.

²¹ Tamtéž, s. 50.

2.2.5 Tvořivost a iniciativa

Pomocí tvořivosti nachází člověk nové cesty. Tvořivá činnost přispívá také k tomu, aby se dítě nebálo projevit jako osobnost a nemělo obavu zkusit něco nového - experimentovat apod. V tomto tématu se Olivar věnuje faktorům, které považuje za základ při rozvoji tvořivosti.

Řadí sem vnímavost a zvědavost, pozorovací schopnost, představivost, koncentraci, porozumění, flexibilitu, originalnost, přijetí konfliktu, vůli a vytrvalost, plynulost myšlenek a slovního projevu, iniciativu, experimentování.²²

2.2.6 Empatie

Empatií můžeme považovat prosociální chování, jako je pomoc, solidarita, soucit nebo poznání potřeb druhého. Empatie zjednodušuje komunikaci. V kolektivu se stávají neoblíbeni ti, kteří jsou soustředěni sami na sebe nebo ti, co nejsou ochotni udělat něco pro druhé. K rozvoji empatie může sloužit vhodně navozená atmosféra, motivace, společné prožitky, stejně tak vyprávění si s dětmi o těchto projevech chování.

2.2.7 Asertivita, uvolnění agresivity

Asertivní člověk se snaží vyjádřit, co chce, tak, aby to druzí pochopili, ale přitom se chová prosociálně a bere ohledy i na práva druhého. Dítě by mělo mít odvalu říct, co si myslí, že je správné, a umět se prosadit, ale i ovládat. Při prosazování svých zájmů a názorů by neměla převažovat ani agresivita ani pasivita. Asertivita je tedy považována za jakousi zlatou střední cestu.²³

---

²² Srov. OLIVAR R. R. *Etická výchova*, s. 56-67.

²³ Srov. LENCZ, L.; KRÍŽOVA, O. *Etická výchova metodický materiál 1*, s. 106.

2.2.8 Reálné a zobrazené vzory

To, že osobní vzor rodiče nebo jiné blízké osoby má zásadní vliv na formování osobnosti dítěte, nejde vyvrátit. Děti si převážně vybírají vzory ze svého okolí, ale také z televize, filmů, časopisů. Jenže může jít i vzory negativní. Olivar nabádá, aby se televize využívala pozitivně a smysluplně. Mezi jednoznačně pozitivní aspekty televize přitom řadí universálnost, rychlost přenosu, možnost rozšiřování kultury. Na druhou stranu varuje před vlivem reklam.²⁴

2.2.9 Spolupráce, pomoc, darování, dělení se

Tyto a jiné dovednosti se učí děti od malička, často i nevědomky. Výchovou k prosociálnosti lze dosáhnout toho, že si děti dokážou uvědomit, jak mohou pomoci někomu vyřešit nějaký problém, pomáhají ostatním, dovedou druhého ocenit a dokážou se radovat i úspěchů druhých. V interakci s druhými nalézá člověk svoji identitu, rozvíjí též schopnost být sám sebou, stát se osobností. Měli bychom si uvědomit, že děti se chovají tak, jak se k nim chováme my dospělí.

Poslední téma, které ve své knize Olivar uvádí, je - společenská a komplexní prosociálnost. Ta je ovlivňována tradicemi, zvyky a historií dané společnosti.²⁵

2.3 Výchovný styl

Etická výchova zahrnuje mimo zvláštní metody i určitý styl výchovy a ucelený, psychologicky podložený program. Výchovný styl zahrnuje způsob výchovného působení pedagoga, jímž ovlivňuje rozvoj prosociálního jednání. Jeho účinnost je založená na pozitivním přístupu, vztahu k dětem, rovnosti, úctě a pochopení. Podle mých zkušeností bych ke klíčovým kompetencím tvořivého vychovatele zařadila tyto vlastnosti: touhu po sebevzdělávání, aktivní přístup k tvořivosti, nekonečnou vnitřní motivaci pro práci s dětmi a pro děti.

---

²⁴ Tamtéž, s. 126.

²⁵ Srov. OLIVAR, R. R. *Etická výchova*, s. 173.

2.3.1 Požadavky výchovného stylu pedagoga - vychovatele

- *Vytvořme z třídy výchovné společenství.*
- *Přijměme dítě takové, jaké je, vyjádřeme mu sympatie.*
- *Připisujme dětem pozitivní vlastnosti, zejména prosociálnost.*
- *Formulujme jasná a splnitelná pravidla.*
- *Reagujme na negativní jevy klidným poukázáním na jejich důsledky.*
- *Vybízejme k prosociálnosti, odměny a tresty používejme citlivě, motivujme žáky.*
- *Zapojme do výchovného procesu rodiče, vytvářejme atmosféru radosti.*

2.3.2 Výchovné metody etické výchovy

Etická výchova využívá širokého spektra prožitkových metod, které jsou blízké osobnosti pedagoga - využití informací z televizních filmů, novinových článků, psychohry, projektové vyučování, práce s obrazem, práce s hudbou, skupinová spolupráce, kooperativní učení, dramatizace atd.

2.3.3 Osvědčená metoda etické výchovy

V praxi se nejvíce osvědčila metoda v následujících krocích od prof. R. Roche Olivara:

- **Senzibilizace** - zcitlivění k tématu, využívající emoce a rozum - pozorování, psychohry, testy, příběhy, pohádky, u malých dětí se osvědčily hry a povídky o zvířátkách.
- **Nácvik ve třídě** - pochopení toho, co je správné, ještě neznamená dělat to, co je správné, konkrétní nácvik sociální dovednosti, zručnosti - hraní rolí, scénky, slohové práce, řešení morálních dilemat.
- **Hodnotová reflexe** - zpětná vazba vedoucí ke zvnitřnění, pochopení tématu, je důležitým krokem, který má posilovat správné provedení, kdy je nutné

vyzdvihnout byť i nepatrný pokrok, na nesprávné provedení je třeba upozornit nepřímou, k tomu nám může posloužit zopakování instrukce.

- **Zevšeobecnění a přenos do života** - reálná zkušenost, ve které se upevňují postoje a způsobilosti osvojené v konkrétních podmínkách. Pro tento účel mohou sloužit záznamy pozorování o chování lidí, popřípadě vedení deníku, výstřižků z novin a časopisů, týkající se daného tématu.²⁶

3 TVOŘIVOST

Výraz tvořivost, tvůrčí nebo tvořivá schopnost, je spojován s dětským výtvarným projevem od dvacátého století, které bylo nazváno stoletím dítěte. Tvořivost můžeme považovat za jednu z nejdůležitějších schopností zaměřenou na rozvíjení tvořivého potenciálu. Její poznávání, podpora a rozvíjení se staly nezbytností zejména v moderních společnostech, ve kterých je tvořivost předpokladem plné seberealizace jedince.²⁷ Kreativní myšlení je základem pro obratné přizpůsobení se novým podmínkám a zároveň umožňuje rozmanité a zábavné trávení času. Především malé děti bývají mimořádně nápadité, proto je třeba tuto dovednost podporovat už od útlého věku všude tam, kde děti tráví čas. V této kapitole se zaměřím na vymezení tvořivosti, na zážitek v procesu tvoření, dále pak na rozvíjení a podporu tvořivosti a tvořivého myšlení. Pokračování patří vymezení pojmu výtvarná hra, ujasnění toho, jak může být výtvarná tvorba motivována hrou. Závěrem poukážu na základní výtvarné techniky, a nejvíce používané materiály ve výtvarných kroužcích.

Na otázku, co je tvořivost, se odborníci shodují, že je to schopnost vytvářet nové, neobvyklé, originální způsoby řešení. Tuto definici můžeme brát za velmi zjednodušenou. Podle nových zjištění, tvořivostí disponuje každý člověk s tím rozdílem, že někdo je tvořivý více, jiný méně.²⁸ O tvořivosti hovoříme v souvislosti s výsledným

---

²⁶ Srov. LENCZ, L., KRIŽOVÁ, O. *Etická výchova metodický materiál 1*, s. 7.

²⁷ Srov. LOKŠOVÁ, I., LOKŠA, J. *Pozornost, motivace, relaxace a tvořivost dětí ve škole*, s. 109.

²⁸ Srov. FICHOVÁ, K., SZOBIOVÁ, E. *Rozvoj tvořivosti a klíčových kompetencí dětí - náměty k RVP pro předškolní vzdělávání*, s. 5.

produktem tvůrčí činnosti, při níž vzniká něco nového. Tvořivost je určujícím aspektem celé osobnosti, jejího postoje k životu, k prostředí, i k sobě samé.

- Tvořivost...Čáp

„Tvořivost znamená souhrn vlastností osobnosti, které jsou předpokladem pro tvůrčí činnost, popřípadě tvůrčí řešení problémů. Zahrnuje v sobě schopnosti, včetně intelektových schopností, ale nevyčerpává se jimi.“²⁹

- Tvořivost... Koháková

„Určujícím aspektem tvořivého myšlení je tzv. divergentní myšlení, jež na rozdíl od myšlení konvergentního myšlení zavedl v 60. letech do psychologie J. P. Guilford, jenž divergentní myšlení charakterizoval jako málo ohraničené cílem, představující svobodu postupu v různých směrech, jako myšlení, pro něž je typické hledání a objevování nových způsobů řešení úloh a vytváření mnohonásobných řešení.“³⁰

- Tvořivost...Kovářová

„Tvořivost neexistuje nikdy sama o sobě. Není to izolovaný jev, nýbrž ve výtvarné oblasti sebou nese rozvoj obratnosti, pozorování, koncentrace, logiky, motorické zručnosti, schopnosti rozeznávání barev, vědomí časové posloupnosti, schopnost rozeznávání tvarů, empatie, citlivosti, rozvoj řeči a mnoho dalších schopností. Tvořivá osobnost je silná, nenechá se manipulovat a současně není lhostejná ke svému okolí. Umožníme-li dítěti, aby rozvíjelo svou tvořivost, obohacujeme jej tím a současně sami sebe.“³¹

3.1 Související pojmy - fantazie, kreativita

Pro tvořivost je fantazie nezbytná. Je to druh myšlení, které má tvořivou a únikovou funkci.

- **Fantazie:** *„Fantazie (obrazotvornost) proces a způsobilost vytvářet z kombinace představ nové mentální obrazy objektů a dějů; má funkci tvořivou (originální fantazijní útvary v architektuře, ale i lidovém výtvarném umění atd.) a únikovou*

---

²⁹ PETROVÁ, A. *Tvořivost v teorii a praxi*, s. 15.

³⁰ KOHÁKOVÁ, L. *Estetická výchova a rozvoj tvořivosti*, s. 14.

³¹ KOVÁŘOVÁ, I. *Výtvarné hrátky pro nejmenší*, s. 4.

*(mentální zpracování různých životních nedostatků, nesplněných tužeb, nebo očekávání, obav atd. Ve formě kompenzačních fantazijních obrazů); tvorba fantazijních obrazů v představách i myšlení se řídí určitými principy; typickým fantazijním produktem jsou pohádky, legendy, ale i sny a další.*³²

Každý člověk je kreativní, přestože naše zvyky, každodenní shon naši kreativitu potlačují. Být kreativní znamená vyrovnávat se s mnoha aspekty, být otevřený všemu novému, vyjít z jakéhosi stereotypu.

- **Kreativita** - „tvořivost, činnost vyznačující se hodnotnou originální produkcí, která je důsledkem „kreativní osobnosti“, komplexu (syndromu) vlastností osobnosti, v němž rozhodující roli hraje fantazie a nekonformní postoje.“³³

Kreativní proces lze rozvíjet různými technikami, jako jsou různé formy brainstormingu, myšlenkových map, analogiemi apod. Mnoho nápadů a podnětů, jak rozvíjet kreativní schopnosti, lze najít v knihách, další je možné vymyslet a přizpůsobit na konkrétní osobu či skupinu.³⁴

3.2 Zážitek a proces tvoření

Děti mají na výtvarné činnosti rády objevování, nové zkušenosti, experimenty. Učí se práci s výtvarnými prostředky a výtvarným technikám, ale také estetickému cítění, vnímání, což je důležité pro rozvoj sebevědomí, sebevyjádření, komunikaci, kooperaci, rozvoj fantazie, představivosti apod. Při výtvarných činnostech se setkávají s tajemstvím, učí se tvořivosti, prožívají radost z úspěchu i zklamání z nezdaru.³⁵ Často bývá zvykem, že výtvarné tvoření je zaměřeno na výsledek činnosti nebo jen na zvládnutí různých výtvarných technik a nedává dostatek prostoru bezprostřednímu výtvarnému vyjádření dětí, přitom zážitek z činnosti a proces tvoření je velmi důležitý. Proto bychom měli usilovat o to, aby se děti při výtvarné činnosti cítily dobře, měly radost z toho, že něco vytváří, nebály se experimentovat nebo třeba neměly strach, že se jim něco nepovede. Prostřednictvím tvořivých činností můžeme přispět k tomu, aby dítě

---

³² NAKONEČNÝ, M. *Úvod do psychologie*, s. 434.

³³ Tamtéž, s. 448.

³⁴ Srov. ŽÁK, P. *Kreativita a její rozvoj*, s. 155-164.

³⁵ Srov. KOHLOVÁ, M. *200 výtvarných technik*, s. 15.

poznávalo jak okolní svět, tak své kamarády a také samo sebe. Tvořivá činnost dětí vždy zaujme, protože jim umožňuje projevit vlastní fantazii a nápady. Pokud dětem ponecháme dostatečný prostor a čas pro jejich činnost, přispějeme tím k navození radostné a uvolněné atmosféry. Nám vychovatelům umožňuje tvořivá činnost dětí jejich bližší poznání.

„Pokud se nám podaří v dětech objevit a zažehnout alespoň jiskřičku tvořivosti, darujeme jim do života neocenitelnou schopnost vidět věci z více stran, přistupovat tvořivě k řešení úkolů a problémů, přicházet s vlastními myšlenkami, náměty i nápady a umět je uplatnit. Tvořivé hry mohou také pomoci zvládnout problematické situace a potíže, které mohou vyvolávat poruchy chování, disharmonické nadání a další obtíže u některých dětí.“³⁶

To, co dítě vytvoří vlastníma rukama, poskytuje obvykle velké zadostiučinění. Radost z vlastního vytváření něčeho nového, schopnost objevovat stále nové možnosti a postupy, to je to nejhezčí, v čem můžeme být dětem nápomocni.

3.2.1 Rozvíjení tvořivosti

Současné výsledky ukazují, že tvořivost podléhá vlivům prostředí, zejména výchovným vlivům, a je tedy možné ji rozvíjet. Bylo zjištěno, že tvořivost a zejména schopnost divergentního myšlení, závisí na interakci mezi vrozenými faktory a typu prostředí, zvláště pak sociální faktory mohou tvořivý výkon podporovat a ovlivňovat.³⁷

Proces tvořivosti probíhá u každého člověka jinak, u dětí to pak platí dvojnásob. Při výtvarných činnostech je potřeba vzájemná důvěra a dostatečný prostor k tvoření. Jedině tak se můžeme radovat z nápadů dětí a podporovat jejich tvořivost, která jim bude pomáhat jak v životě, tak v mezilidských vztazích. Pokud děti nemají šanci tvořivost rozvíjet, nemůže se pak zcela rozvinout sebedůvěra dětí a potlačují se tak i ostatní projevy vlastního já. Součástí výchovy k tvořivosti je svobodné vyjadřování jakýchkoli pocitů, děti se lépe přizpůsobují různým situacím a umí se samy rozhodovat.

---

³⁶ ŠPAČKOVÁ, R. *111 námětů pro tvořivou hru dětí*, s. 7.

³⁷ Srov. LOKŠOVÁ, I., LOKŠA, J. *Pozornost, motivace, relaxace a tvořivost dětí ve škole*, s. 117-118.

3.2.1.1 *Konvergentní a divergentní myšlenkové operace*

V teorii tvořivosti je diskutována problematika divergentního a konvergentního myšlení. Konvergentní operace jsou charakterizovány jako logicko-deduktivní, které se uplatňují v úlohách s jedním řešením a které tedy vyplývají z daných informací. Toto myšlení tedy směřuje pouze k jedné odpovědi nebo k ohraničenému počtu správných odpovědí. Na rozdíl od divergentních operací, které se využívají v úlohách, při kterých je nutno řešení hledat, objevovat, je kladen důraz na rozmanitost, množství a vhodnost odpovědí. Právě divergentní myšlení je tvořivé, vede k originálním výsledkům a rozmanitým zkušenostem.³⁸

3.2.2 *Podpora tvořivého myšlení*

Je několik zásad, kterými můžeme podpořit tvořivé myšlení dětí. V první řadě dítě nehodnotíme, ale chválíme a podporujeme, stejně tak necháme na dítěti, zda má zájem se do činnosti zapojit. Bezpečí patří k další zásadě, kdy by dítě nemělo pociťovat strach z neúspěchu, zde je vhodné nechat děti pracovat ve dvojicích. Ve svých kroužcích přikládám velký význam humoru, který je při rozvoji tvořivosti důležitý. V optimistické atmosféře se také lépe pracuje. Vtipným odpovědím se můžeme zasmát, ale pozor, nikdy dítě nezesměšňujeme. Všechny činnosti s dětmi, a nemusejí to být jen ty výtvarné, mají přinášet potěšení ze hry.³⁹

3.3 **Vymezení pojmu výtvarná hra**

Výtvarná hra nám pomáhá rozvíjet tvořivost žáka a dává mu možnost k sebevyjádření. Výtvarnou hru řadíme mezi výtvarné činnosti, kde mají hravý charakter např. při seznamování se s výtvarným materiálem a s jeho možným použitím. Při výtvarných hrách jde v první řadě o samotný proces tvoření, než o výsledek.⁴⁰

---

³⁸ Srov. Tamtéž, s. 124-125.

³⁹ Srov. FICHNOVÁ, K., SZOBIOVÁ, E. *Rozvoj tvořivosti a klíčových kompetencí dětí - náměty k RVP pro předškolní vzdělávání*, s. 7-8.

⁴⁰ Srov. UŽDIL, J., RAZÁKOVÁ, D. *Metodika výtvarnej výchovy v materskej škole*, s. 51.

„Výtvarné hry umožňují prostřednictvím některých námětů spontánně poznávat a využívat různých postupů. Žák motivovaný konkrétní představou volně experimentuje s materiály a nástroji, sleduje stopy, které zanechávají, hledá jejich sdělné nebo technické možnosti.“⁴¹

3.3.1 Výtvarná tvorba a motivace hrou

Při výtvarné tvorbě můžeme experimentovat s rozličnými materiály, nástroji, podklady, technikami. Vzniká zde konkrétní dílo, které je skutečné, uskutečňuje se v reálném prostředí. Právě hra pomáhá hledat cestu k tvořivosti. Hra a výtvarná tvorba mají společného spojence, kterým je fantazie. A právě její rozvoj podporujeme u dětí jak hrou aktivitou, tak výtvarnou činností.⁴²

Při seznamování dětí s novými výtvarnými technikami, materiály a tématy můžeme využít hru jako motivační prostředek, kterým stimulujeme tvůrčí činnost. Jedná se o experimentální hry jako je průzkum věcí, materiálů, nástrojů. Svě místo zde zaujímají i hry dramatické, kdy se měníme na pohádkové bytosti, zvířata, zkoušíme i napodobovat různé hlasy. Svě místo tu mají i hry spontánní. Různé typy her se dají kombinovat a doplňovat například poslechem úryvku z kazety nebo CD, čtením krátké ukázky z knih nebo prohlížením obrázků. Při výtvarných činnostech si děti rády povídají, mají potřebu se dospělému světit, vnímají především, zda jim dospělý skutečně naslouchá, zda je chápe. Někdy může být těžké soustředit se na více informací od několika dětí, proto je důležité jim vysvětlit, že každý může sdělit své přání a pocity, ovšem bez překřikování jeden druhého. Děti musí vědět, že jejich slova budou vyslyšena dříve, či později.

3.4 Výtvarné techniky a materiály

K nejvíce používaným výtvarným technikám patří:

- **Kresba** - kresba perem a tuší, dřívkem, pastelem, uhlem a rudkou, štětcem, fixem, tužkou, lavírovaná kresba.

---

⁴¹ ROESELVÁ, V. *Námět ve výtvarné výchově*, s. 16.

⁴² Srov. VONDROVÁ, P. *Výtvarné techniky pro děti*, s. 10.

- **Malba** - malba krycími barvami, polokrycími vodovými, malba pastelem.
- **Kombinace technik** - obvykle se spojují dvě základní techniky, například kombinace technik s voskovými rezervami, koláž doplněná kresbou.
- **Grafické techniky** - tiskátka z různých materiálů, tisk z přírodních materiálů, frotáž, monotyp, linořez, suchá jehla.
- **Modelování a keramika** - modelování a keramika z hlíny, z modelitu, plastelíny a odlévání do sádry.
- **Plastika z papíru a jiných materiálů** - plastika z papíru, kaširovaná plastika z papíru a papírové masy, plastika ze dřeva.⁴³

Výtvarné techniky jsou vhodné především:

- Pro podporu rozvoje osobnosti dětí.
- Pro děti plaché a úzkostné.
- Pro děti agresivní, jako prevence vzniku nežádoucího chování.
- Pro rozvoj tolerance k dětem, které se v něčem liší od ostatních.
- Pro uvolnění napětí.

Ve svých výtvarných kroužcích volím takové výtvarné techniky a postupy, které jsou vhodné a snadno zvládnutelné pro daný věk dětí. S jednotlivými technikami se děti seznamují postupně, od těch základních až po ty složitější. Výtvarného materiálu dnes existuje nepřehledné množství. Je nutné však přihlídnout i ke stránce finanční, která může při výtvarných činnostech v zájmových kroužcích mnohdy hrát prvořadou úlohu. Proto ráda využívám přírodní materiál. Snažím se děti přimět k tomu, aby se uměly dívat kolem sebe a všímaly si věci, které často končí v popelnici. A tak se nám police ve výtvarné dílně plní látkami, provázky, roličkami papírů, prázdnými plechovkami, krabičkami, knoflíky, korkovými špunty, sušenými přírodninami, zkrátka vším, co se může zdát doma již zbytečné. Dnešní trh je přesycen celou řadou rozmanitých produktů, což může způsobit fakt, že si výrobek raději koupíme, než bychom nad ním ztráceli svůj drahocenný čas. To vidím pro nás vychovatele jako velkou výzvu, směřující ke zvolení takových vhodných prostředků a metod, kterými dětem můžeme ukázat, že právě vlastnoručně zhotovený výrobek udělá nejen nám velkou radost, ale především,

---

⁴³ Srov. MACKO, A., NEVŘELOVÁ, O. *Výtvarná výchova - metodická příručka*, s. 23.

při tvořivém procesu rozvíjíme svoji osobnost, učíme se vnímat věci kolem sebe jinak, než jen z pozice konzumenta. Můžeme objevovat stále nové rozmanité materiály, které se dají pořídit například při letní či podzimní procházce přírodou. Právě příroda je pro nás velkou inspirací. Vedením dětí ke vztahu k přírodě v nich probouzíme i zodpovědnost. Zodpovědnost za to, jak bude naše planeta jednou vypadat.

4 MLADŠÍ ŠKOLNÍ VĚK

Ve své práci jsem se zaměřila na děti mladšího školního věku. Hlavním důvodem je, že právě s touto skupinou dětí převážně pracuji a tudíž s ní mám i větší zkušenosti z praxe. V této kapitole se zabývám vývojem základních schopností a dovedností v tomto věkovém období, uvádím zde definici E. H. Eriksona, který tento věk charakterizuje jako fázi snaživosti. Vývojem tvořivosti u dětí mladšího školního věku tuto kapitolu zakončuji.

„Jako mladší školní věk označujeme zpravidla dobu od 6 - 7 let, kdy dítě vstupuje do školy, do 11 - 12 let, kdy začínají první známky pohlavního dospívání i s průvodními, psychickými projevy.“⁴⁴

4.1 Vývoj základních schopností a dovedností

V tomto období se zdokonaluje senzomotorická koordinace a motorika, vyznačující se obratností a pohyblivostí. Dochází ke zlepšení jemné motoriky, jako je psaní, kreslení, modelování apod. Děti v tomto věku potřebují velkou pohybovou aktivitu. Hlavní činností v tomto věku je učení, které ovlivňuje všechny psychické funkce, které se tak zdokonalují. Formuje se záměrná paměť a pozornost, uvědomělejší je prožívání citů. Kresba se stává realističtější, kdy se dítě snaží zachytit co nejvíce detailů. Živá a intenzivní je i představivost.⁴⁵ Formuje se morálka dítěte, které již uznává určité jednání za správné či nesprávné. City se stávají trvalejšími. U většiny dětí v tomto období

⁴⁴ LANGMEIER, J., KREJČÍŘOVÁ, D. *Vývojová psychologie*, s. 117.

⁴⁵ Srov. HRÍCHOVÁ, M., NOVOTNÁ, L., MIŇHOVÁ, J. *Vývojová psychologie pro učitele*, s. 50-51.

převládá radostná nálada a optimismus, je to období klidné, bez afektů a bouřlivých projevů.⁴⁶

E. H. Erikson definuje mladší školní věk jako fázi snaživosti: „*Dítě usiluje o dobrý výkon a jeho prostřednictvím o své uplatnění a prosazení. Rozvíjí se intelekt, tj. otevřenost zkušenosti, ale i vztah k práci, povinností, tj. svědomitost. Vztah k sobě je definován na základě hodnocení, které vyplývá z výkonu, ale i mírou pozitivní akceptace jinými lidmi, která přispívá k sebepotvrzení. Po celé dětství převažuje extraverze, a pokud dítě není nepříznivě disponováno a nebylo vystaveno zvlášť nepříznivé zkušenosti, tak i emoční stabilita. Významným faktorem rozvoje osobnosti je školní zkušenost, která může její další vývoj dost zásadně ovlivnit, zejména v oblasti sebehodnocení a s tím související svědomitosti.*“⁴⁷

4.2 Vývoj tvořivosti u dětí

Období mladšího věku je charakterizováno jako období správných odpovědí. Je to čas pro osvojení konkrétního a logického myšlení. S nástupem do školy tvořivost klesá. Právě v této době v kolektivu vynikají méně tvořivé děti. Nový vzestup tvořivé aktivity přichází s desátým nebo jedenáctým rokem života. Tehdy končí období rozvoje logického myšlení. Rozdíl mezi tvořivými a méně tvořivými dětmi se prohlubuje. Toto stadium je z hlediska vývoje tvořivosti pravděpodobně nejdůležitější. V tomto období se pro děti stávají důležitými vztahy mezi nimi a jejich vrstevníky.⁴⁸

4.2.1 Výtvarné tvoření

Kdo z rodičů by nechtěl mít nebojácné, ale vstřícné, komunikativní a laskavé dítě, které umí rozlišovat, co je dobré a špatné, umí pomáhat druhým. Výtvarné tvoření posiluje důstojnost dítěte, posiluje dobré, pozitivní vlastnosti, děti se učí toleranci a schopnosti vcítit se do pocitů druhých. Během výtvarného tvoření můžeme docílit zlepšení atmosféry ve skupině, mezi dětmi a vychovatelem a mezi dětmi samotnými. Ve

---

⁴⁶ Tamtéž, s. 51.

⁴⁷ VÁGNEROVÁ, M. *Základy psychologie*, s. 238.

⁴⁸ Srov. VACÍNOVÁ, M., LANGOVÁ, M. *Kapitoly z psychologie učení a výchovy*, s. 49-50.

výtvarných kroužcích se jedná o výtvarné tvoření, při kterém není důležitý výsledek, ale proces tvorby a radost z činnosti. Způsob práce v tomto smyslu může působit jako prevence vzniku nežádoucího chování, přispívá k rozvoji osobnosti dětí, k sebepoznání, uvolnění napětí, k harmonizaci osobnosti dětí a k jejich socializaci.

II. PRAKTICKÁ ČÁST

5 ZAŘÍZENÍ VOLNÉHO ČASU

Zařízení volného času jsou instituce, ve kterých je možno zaměřit se právě na výchovu k tvořivosti v různých oblastech. Volnočasová zařízení pomáhají utvářet osobnost, podílejí se na socializaci jedince. Důležitou součástí volnočasové výchovy je také prevence. Vychovatelé mohou záměrně ovlivňovat tvořivost jedinců v rámci různých volnočasových aktivit. Kvůli širokému spektru těchto zařízení se budu věnovat pouze Domu dětí a mládeže v Dačicích (dále jen DDM), kde uskutečním svůj výtvarný projekt.

5.1 Dům dětí a mládeže v Dačicích

DDM v Dačicích je odlučené pracoviště DDM Jindřichův Hradec, který je příspěvkovou organizací s právní subjektivitou. Toto zařízení volného času zajišťuje výchovné, vzdělávací, popřípadě tematické rekreační a táborové akce. Základem nabízených volnočasových aktivit jsou činnosti založené na zájmu. Již ze samotného názvu je patrné, že tato zařízení jsou určena dětem a mládeži navštěvující základní, či střední školy. V posledních letech ovšem přibývá aktivit zaměřujících se i na nejmenší věkovou skupinu dětí.

5.1.1 Cíle zájmového vzdělávání

Cíle zájmového vzdělávání jsou plněny v souladu s prostorovými, personálními a finančními podmínkami. Jedná se především o:

- Smysluplné naplnění volného času.
- Rozvíjení schopností a dovedností v různých oblastech.
- Vytvoření podmínek pro utváření zdravého životního stylu.
- Vedení dětí ke komunikaci, rozvíjení fyzického, duševního a sociálního zdraví
- Prevence sociálně patologických jevů.

V oblasti estetické se jedná o:

- Rozvíjení jemné motoriky.
- Rozvíjení manuální zručnosti, fantazie.
- Rozvíjení vztahu k umění.

5.1.2 Cíle činnosti v zájmových kroužcích

Cíle v tomto zařízení se vztahují jednak:

- **K osobní dimenzi**, zaměřené na hledání a vytváření osobní identity, pomoc objevovat a rozvíjet kreativní a inovativní potenciál dětí, vnášet nadšení a motivaci, pomáhat přemýšlet, reflektovat a ovládat emoce.
- **K mezilidským vztahům**, vytváření prostoru pro vzájemnou otevřenost v rámci malé skupiny.
- **K vnějšímu světu**, kde se mohou členové skupiny uplatnit a současně aktivně ovlivňovat.

5.1.3 Výtvarné zájmové činnosti

Výtvarné činnosti se řadí do skupiny tzv. zájmových činností esteticko-výchovných.

„Pro esteticko-výchovnou zájmovou činnost jsou významné všechny aktivity, ve kterých se uplatňuje estetický vztah ke skutečnosti - kulturní akce, různé typy vycházek,

přehlídky činností apod. Zvláště významné jsou vlastní tvořivé aktivity. Tyto činnosti přinášejí nové a emocionálně cenné zážitky a stávají se i silným motivačním prvkem.“⁴⁹

5.1.4 Navazování kontaktů - zveřejnění nabídek

DDM navazuje kontakty se širokou veřejností prostřednictvím webových stránek, místního tisku nebo vývěsných tabulí. Při zahájení školního roku jsou nabídky volnočasových aktivit, písemnou formou, rozdávány přímo dětem do základních škol. S nabídkou zájmových kroužků se též mohou setkat například v ordinacích pediatrů, ve sportovních halách, zkrátka tam, kde se děti často pohybují.

6 PŘÍPRAVNÁ FÁZE PROJEKTU

6.1 Prostorové a finanční podmínky

V DDM Dačice pracuji jako pedagog volného času deset let. K mé hlavní náplni patří činnost ve výtvarných kroužcích, které navštěvují děti od prvních do devátých tříd. Mezi tyto zájmové kroužky se řadí kroužky keramické, výtvarné a v neposlední řadě kroužky pletení z proutí (z pedigu). V budově DDM je pro tyto kroužky vybavena jedna místnost. Protože ta není příliš velká, je nutné děti rozdělovat do skupin podle věku. Součástí vybavení DDM je vlastní pec pro výpal keramických výrobků, která je z bezpečnostních a hygienických důvodů uložena ve zvláště uzamykatelné místnosti. Činnost jednotlivých kroužků probíhá od měsíce října do konce května. Během září se děti do kroužků přihlašují a platí jednorázové zápisné, které činí 1700,- Kč. Tato částka pokrývá mimo jiné i úhradu nákladů spojenou s pořízením materiálu pro jednotlivé výtvarné činnosti.

---

⁴⁹ PÁVKOVÁ, J. a kol. *Pedagogika volného času*, s. 96.

6.2 Organizace a plánování výtvarných činností

Ke specifickým pedagogickým dovednostem požadovaným u pracovníků středisek volného času se řadí především schopnost připravit a zorganizovat nabídku volnočasových aktivit, znalost pedagogických zásad a metodiky vedení těchto činností a schopnost jejich tvořivé aplikace. Před každoročním zahájením kroužků je mým hlavním úkolem naplánovat jednotlivé činnosti, obstarat k tomu potřebný materiál a při tom všem nepřekročit finanční limit, který je vzhledem k pestrému výtvarnému sortimentu, jež nabízí obchodní síť přece jen finančně omezený. Jak jsem se v teoretické části již zmínila, ráda využívám ve svých výtvarných kroužcích přírodní materiály. Jedním z důvodů je právě jeho dostupnost. Každým rokem se děti do kroužků opět vracejí a s nimi přicházejí děti nové. Tento fakt mě nutí volit takové výtvarné činnosti, které by děti zaujaly a zároveň se neopakovaly. Pro mě je to výzva, stále se učit novým technikám, poznávat nové materiály a postupy.

6.3 Cíle projektu

V praktické části vycházím z činností jednotlivých kroužků, ve kterých bych chtěla ukázat možnost propojení výtvarných činností s podporou a růstem prosociální výchovy u dětí, které jednotlivé kroužky navštěvují. Přece jenom oproti učitelům máme coby vychovatelé velkou výhodu. Děti k nám přicházejí dobrovolně, jednotlivé činnosti jsou uvolněnější, spontánnější a děti při výtvarných činnostech mohou tyto aktivity i do určité míry samy řídit a ovlivňovat, posunovat je dále. Uvědomuji si, že při této práci s dětmi je nutná dávka autority, kterou se snažím získat především pozitivním vztahem k samotným dětem, které musí vědět, že mi na nich záleží, proto je důležité rozvíjet vztahy podporující pozitivní postoje. Lehce se to řekne, ale hůře aplikuje v praxi. Je důležité se s dětmi setkávat na jejich úrovni a těmi způsoby, které jsou pro ně srozumitelné. Najít jakýsi odrazový můstek pro důvěru a spolupráci. K tomu využívám tři pomocníky - hru, humor a zábavu, které zvyšují kvalitu všech vztahů a proto by podle mě neměly chybět při žádné činnosti s dětmi. Na děti nejlépe zapůsobíme tím, že budeme upřímní a poctiví. Úlohou vedoucího skupiny by mělo být především vytvoření

atmosféry otevřenosti, srdečnosti, přání dobra. Jinými slovy: vytvořit skupinu, kde se cítí děti bezpečně, nabývají sebedůvěry i důvěry k ostatním.

6.4 Využití a hodnocení projektu

Uvedené výtvarné činnosti jsou směřované pro děti mladšího školního věku, ale jejich využití se dá lehce přizpůsobit i těm nejmenším nebo naopak starším dětem. Řada výtvarných činností se dá využít například ve školních družinách. Do projektu jsem se snažila zahrnout činnosti ze všech výtvarných kroužků, už jednak proto, že se jednotlivé činnosti v kroužcích navzájem prolínají. Při práci s keramickou hlinou často kombinujeme tento materiál s přírodním materiálem, jako je pedig, šéna či jiné materiály vhodné k opletu či zkrášlení keramického díla. Ve výtvarných dílnách často kombinujeme právě práci s keramikou či pletení z pedigu.

Při hodnocení výtvarných aktivit v zájmových kroužcích by nemělo jít prvořadně jen o kvalitu zhotovených výrobků. Je smutné, pokud se děti předhánějí, které z nich má výrobek nejhezčí. Do určitého stupně může jít o zdravé soutěžení, které se ovšem může snadno zvrhnout ve výsměch dětem, kterým se zrovna výrobek moc nezdařil. Pokud děti chválím, tak všechny stejnou měrou. Děti jsou velice citlivé na to, jak se na jejich činnost dívám já. Ráda používám větu, že každý výtvar je jedinečný, a tudíž originální. Pro mne je nesmírně důležité, pokud vidím, že jsou děti veselé, komunikativní, mající zájem o činnost samotnou a těšící se na další naše setkání. Každý rok mohou děti své výrobky, zhotovené v zájmových kroužcích, zapůjčit na jarní výstavu do místního muzea. I tento fakt je pro ně velkou motivací.

6.5 Obsah projektu

Projekt musí být pro děti přitažlivý, kdy si námět mohou třeba po domluvě zvolit sami. Měl by vycházet z činností, ve kterých již mají určité zkušenosti. Lépe se pak s nimi pracuje a rozvíjí se komplexně celá osobnost. Projekt se snaží nabízet různá tajemství, problémy, pokládat otázky, jejich řešení a odpovědi se s dětmi hledají. Celý proces projektu směřuje k vytvoření konkrétního výrobku.

Během školního roku realizuji s dětmi ve výtvarných kroužcích řadu projektů, ve kterých je propojení jednotlivých výtvarných činností s rozvojem osobnosti úzce spjata a je neoddelitelnou součástí mimoškolní výchovy, přispívající zároveň k podpoře prosociálního chování. Pro jejich široké spektrum uvádím jen některé z nich. První uvedený projekt Zrcadlo je zaměřen na vzájemné seznámení dětí v nově tvořící se skupině. Při prvním setkání je prvořadé, aby se děti cítily v kroužku dobře, aby se nám podařilo najít si k sobě tu správnou cestičku, která se později může rozšířit. Projekt Kouzelný had je určen především na prohloubení osobních vztahů ve skupině, na podporu sebeúcty, rozpoznání dobra a zla. Přijetí kulturní odlišnosti, účinná komunikace a interakce, bylo hlavním cílem v projektu Odlišní lidé. Ochota nechat se poznat, i to, že je důležité, umět naslouchat ostatním, si mohla děvčata vyzkoušet v projektu Němá ryba. Se zavázanýma očima si děti mohly zkusit, jaké to je být nevidomý. Jednotlivé projekty vedou též k rozvoji tvořivosti a fantazie dětí. Za použití výtvarných technik, jejichž náročnost je přiměřena zvolenému věku, se děti seznamovaly s rozličnými materiály a s jejich vlastnostmi.

Každý zájmový kroužek je vždy započat prezentací dětí a poučením o bezpečnosti při výtvarných činnostech, což je velice důležité. I starším dětem je nutné bezpečnost stále připomínat a kontrolovat jejich dodržování (o poučení o bezpečnosti se již nebudu dále zmiňovat). Pokud dítě nepřijde do kroužku, vyžadujeme od rodičů jeho omluvu. To je přínosné i pro rodiče, kteří od nás mají takto zpětnou vazbu a jistotu, že dítě do kroužku opravdu dochází. Při odchodu z kroužku děti seznamuji s další činností, které se budeme věnovat při další schůzce, což považuji za jakousi prvopočáteční motivaci. Za důležité považuji i komunikaci s rodiči, které ráda využívám. Rodiče zveme na společné výtvarné akce, pořádané několikrát v roce. Též se mohou kdykoli přijít podívat do kroužků a nahlédnout do naší činnosti. Fotografie dětí jsou pořízeny na základě předem daného písemného souhlasu rodičů při zápisu dítěte do kroužků.

7 VLASTNÍ PROJEKT

7.1 Výtvarná činnost - ZRCADLO

Činnost s dětmi ve výtvarném kroužku „Bublina“.

Počet dětí: 8 dívek a 1 chlapec.

Věk: 7 - 11 let.

Časová náročnost: Jeden výtvarný kroužek - 2 hodiny.

Cíl: Vzájemné seznámení mezi sebou, hodnocení druhých, sebeúcta, podpora komunikace ve skupině, vyjádření komunikace a citů, tvořivost a iniciativa.

Pomůcky: Tvrdý karton, akrylové barvy, štětce, řezací nůž, nůžky, pravítko, tužka, lepidlo pro stavebnictví, páska na koberce, tavná pistole, kousky zrcátek, rákos, vrbové proutí, podzimní přírodniny, provázky, drátek, lesklý lak na dřevo.

Vzájemné seznámení: Výtvarný kroužek „ Bublina“ v letošním roce navštěvuje 9 dětí ve věku 7 až 11 let, mezi nimiž je pouze jeden chlapec. Děti vítám a provádím je zařízením DDM. Postupně je seznamuji s prostředím, ve kterém se budeme následující měsíce scházet. Sedm dětí již znám z předešlých let nebo z jiných zájmových kroužků, takže se seznamováním nebudeme mít žádné potíže. Dvě děti tu jsou poprvé, proto jim věnuji větší pozornost. Každý přichází s pocitem očekávání, zvědavosti, ale i obav. Společně usedáme na koberec a jdeme se seznamovat. Začínám jako první a představuji se dětem křestním jménem. Pokračuje další, který řekne své křestní jméno a jednu zálibu, druhý to zopakuje a představí se také. Třetí již opakuje dva předcházející, další tři předcházející atd. V další části každý své jméno zopakuje a řekne něco o svých sourozencích, o svém domově, o tom, kde byl na prázdninách. Dále se již oslovujeme křestními jmény. Ptám se dětí, o čem chtějí hovořit. Děti často mívají výborné nápady. Okolnost, že samy něco navrhnu, je dobrou motivací.

Motivace: Světem hýbou emoce. Všechny emoce vycházejí ze tří základních typů. Smutek, zloba a radost. Dětem předkládám připravené vzory tří základních výrazů obličejů. Ty mají za úkol nakreslit další výrazy, které vyjadřují jejich pocity (například:

obavu, strach, nadšení, osamělost, zmatek, zranění, vděčnost). Mohou vyjádřit, co při jednotlivých pocitech prožívají. Při kreslení si povídáme, kolik je emocí a proč se o nich tak těžko hovoří. Sama vytvářím radostný obličej a vyjadřuji tak dětem radost z našeho setkání. Navrhuji, že si nyní mohou vyrobit každý své zrcátko, které jim prozradí, jakou emoci skrývá jejich tvář vždy, když se do něj podívají.

Postup při výrobě zrcátka: Každý si podle připraveného vzoru obkreslí čtverec na tvrdý karton, který vyřízne řezacím nožikem. Poté dětem rozdám kousky začištěných zrcátek. Ty si naměří jeho velikost a v prostředku kartonu vyříznou jeho obrys, který zmenší o 1 cm ze všech stran. Nyní si děti zvolí podkladovou barvu papírového rámu a ten natrou postupně z obou stran. Během zasychání si promyslí dekorování rámu. Jako aranžovací materiál jim poslouží rákos, proutí, provázky a různý přírodní materiál. Po zaschnutí papírového rámu ze spodní části přilepí tavnou pistolí zrcátko, které je o kousek větší, než je vyříznutý otvor. Hrany zrcátka se přelepí izolepou a upevní se drátěné očko na zavěšení. Pokračovat budeme přilepováním přírodního materiálu na přední stranu rámu. Děti mají dostatečný výběr a tak vše již záleží na jejich fantazii. Radím jim, aby si jednotlivé nastříhané kousky nejprve poskládaly do požadovaných tvarů a poté až napevno přilepovaly. Materiál ponecháme v přírodních barvách. Jelikož jsme použily lepidlo ze stavebnictví, musíme nechat výrobek schnout delší dobu a poté vše přelakovat lakem.

Reflexe: Toto první setkání ve mně zanechalo kladné emoce. Děti byly otevřené a nebály se komunikovat. Většina z nich nemá žádný problém oslovovat mě křestním jménem, jen pár nováčků se občas splete a osloví mě - paní učitelko. Co se týká výrazů tváří, volily děti převážně radost, jen Deniska nakreslila smutnou tvář a se slzami v očích nám sdělila, že jí zemřel před pár dny dědeček. Přidávaly se k ní další děti s podobnými prožitky. Myslím si, že se Deniska cítila lépe, když viděla, že podobný smutek zažily i ostatní. Míša měl zase radost, že se přestěhovali s rodiči do Dačic a může chodit do kroužku. To dříve nemohl, protože rodiče dojíždějí do práce a Míša by se nedostal po kroužku domů. Výtvarná část děti nadchla, zvláště ten fakt, že si výrobek donesou domů a budou ho moci třeba i darovat. Ve zbytku času požaduji po dětech, aby si své pomůcky umyly a domluvily se, kdo dnes zamete dílnu. Je to dnes poprvé a tak se o koště uchází několik rukou. Z minulých let už vím, že děti musí hned od samého

počátku vědět, co se od nich očekává. To, že převážná část dětí doma nemusí pomáhat, se odráží i zde v kroužcích. V minulosti jsem několikrát slyšela od dívek větu, že nejsou služky, nebo že doma mají na špinavé nádobí myčku. Úklid po výtvarných činnostech vyžadují pro spravedlivost u všech stejnou měrou. I přesto občas slyším při závěrečném úklidu vzdechnutí, které komentují vtipnou poznámkou a poděkováním za pomoc.

7.2 Výtvarná činnost - KOUZELNÝ HAD

Činnost s dětmi ve výtvarném kroužku „Bublina“.

Počet dětí: 7 dívek a 1 chlapec.

Věk: 7 - 11 let.

Časová náročnost: Jeden výtvarný kroužek - 2 hodiny.

Cíl: Prohloubení osobních vztahů ve skupině, umění naslouchat druhému, empatie, podpora sebeúcty, posouzení svých dobrých a špatných vlastností, týmová spolupráce, rozpoznání dobra a zla, přátelství a lásky.

Pomůcky: Papírové trubky (nebo role od toaletního papíru), malé ruční pilky, nůžky, štětce, pravítko, bílý latex, temperové barvy, zelená izolepa, dva korálky na oči, barevný tvrdý papír, tlustý a tenký provaz.

Motivace: Tento den vítám děti známými písněmi z pohádky O Zlatovlásce, které nás provázejí po zbytek kroužku. Usedáme společně na koberec do kruhu ve vedlejší místnosti, kde si společně vyprávíme pohádku. Děti určují, jaké kladné a záporné vlastnosti měl Jiřík a pan Král. Ve skupině společně diskutujeme a řešíme otázky typu:

- Zda Jiřík udělal dobře, když hada ochutnal a zradil tak svého Krále.
- Dokázaly by děti pomoci druhému v případě nebezpečí?
- Jaké vlastnosti pomohly Jiříkovi získat Zlatovlásku?
- Pomáhají si dnes lidé navzájem nebo si spíše škodí?
- Vítězí v životě dobro nad zlem?

Rozdávám dětem lístečky, ty si je přeloží na dvě poloviny. Na levou stranu píše své kladné vlastnosti a na pravou stranu záporné. Dětem ponechávám dostatek času. Poté

opět diskutujeme, které vlastnosti u koho převládají. Je to hra na pravdu, které se sama zúčastním. Děti se zpočátku ostýchají a tak se s jejich svolením ujímám slova. Abych vnesla do skupiny uvolnění a přiblížila se více dětem, vyprávím jim zážitky ze svého dětství. Děti nejvíce rozesmála vzpomínka na mého dědečka, který měl velice prudkou povahu a jako malou holku mě honil kolem kuchyňského stolu s polínkem dřeva v ruce, aby mi vyčinil. Naštěstí mě nikdy nedohnal a zlost ho po chvíli přešla. Děti jsou již připravené samy vyjadřovat své emoce a zážitky s vykonáním dobrých skutků. Poté přichází na řadu hádanka v podobě tajeňky. Tu jsem si pro děti předem připravila. Každý hádá sám, kdo první vyluští, jde hledat uhodnutý předmět opět podle indicií do vedlejší místnosti. Netrvá dlouho a dvě dívky společně radostí jásají. Objevily v košíčku hada, jako v pohádce (i když pouze umělého).

Přibližuji dětem výtvarnou činnost, kde si společně takového kouzelného hada vyrobíme a ten se stane součástí výtvarné dílny. Bude nám tak připomínat tento den, a tím i naše záporné vlastnosti, nad kterými bychom se měli stále zamýšlet a snažit se je přeměnit v ty dobré. Všem se tento nápad líbí a jdeme do práce.

Postup při výrobě hada: Děti se libovolně rozdělí do dvojic. Společně naměří stejnou délku trubek, poté jeden trubku přidrží, druhý pilkou řeže. Následuje výměna rolí. Tato činnost děti baví, protože většina z nich má možnost řezat pilkou poprvé. Vzniklé části hada natírají latexem, ty na topení po chvíli uschnou. Mezi tím si děti promýšlí, jaké vzory temperovými barvami na jednotlivé části hada namalují. Protože zde mají prostor pro vlastní fantazii, vznikají tak postupně vlnky, kytičky, proužky... Při výrobě hlavy jsem dětem poskytla výběr různého materiálu. Této činnosti se ujímají starší děti a ty menší jim jsou nápomocny při stříhání izolepy apod. Opět následuje sušení na topení, během kterého děti zvažují, kam hada upevní. Protože máme ve skupině pouze jednoho chlapce, přenechávají mu dívky důležitý úkol, kterým je protahování jednotlivých částí hada na tlustý provaz. Společně jsme se dohodly, že hada zavěšíme u stropu, aby nás zde střežil. Tohoto úkolu jsem se ujala já sama, protože je to nebezpečně vysoko. Děti hada rozdělily na čtyři díly, které mi přidržovaly, a já je upevňovala ke stropu. Hlavu jsme umístili nad vchodem do dílny.

Reflexe: Při odchodu z kroužku se děti loučily s hadem, který na ně z výšky koukal. Měly z něj myslím opravdu radost, zvláště je zajímalo, zda si hada všimnou děti i z jiných kroužků, se kterými pracuji v téže místnosti. Byly na něj pyšné. Během tohoto

kroužku jsem si u dětí všimla, že se snaží více než kdy jindy poukázat na své kladné stránky. I při výrobě hada si dále povídáme, co kdo zažil nebo někomu pomohl. Slyšeli jsme příběh o zatoulaném koťátku, které Dominika donesla domů. Společně s maminkou napsaly letáček o nalezeném kotěti, který rozvěsily po okolí. Když se k němu nikdo nepřihlásil, nechaly si ho doma. Katka má doma starou babičku, které pomáhá s mazáním nemocných nohou, na které si již babička nedosáhne. Barborka se svou sestrou o prázdninách viděli malého kluka, který se vyboural na kole. Zůstal ležet a plakal. Starší sestra doběhla domů pro pomoc a Barborka ho mezi tím hladila. Chlapec měl naštěstí jen drobná zranění. Když přišel v závěru kroužku prostor pro téma láska, neměly děti žádné zábrany se přede všemi pochlubit i se svými láskami, které nyní prožívají. Osmiletý Míša se nám pochlubil, že má ve vedlejší vesnici holku a má jí moc rád, protože je krásná. S dětmi se loučíme, vidím jim na očích, že je tato činnost zaujala a tajně doufám, že se nad některými vyřčenými slovy ještě jednou alespoň trochu zamyslí.

7.3 Výtvarná činnost - ODLIŠNÍ LIDÉ

Činnost s dětmi z výtvarného kroužku „Bublina“.

Počet dětí: 8 dívek a 1 chlapec.

Věk: 7 - 11let.

Časová náročnost. Dva výtvarné kroužky - 4 hodiny.

Cíl: Přijetí kulturní odlišnosti, hodnocení druhých, sociální empatie, projev a ovládnutí řady emocí, účinná komunikace a interakce.

Pomůcky: Staré noviny, tapetové lepidlo, nafukovací míčky, nůžky, chemlon, temperové barvy, barevný a krepový papír, pryž, provázky, velké kartony, tavná pistole, lepidlo na papír, mapa světa, globus.

Motivace: S dětmi si vyprávíme, s jakými odlišnými kulturami se doposud setkaly a co vědí o životě jiných národností. K dispozici mají mapu, na které ukazují různé země, které znají nebo o kterých něco vědí. Nyní se děti samy rozdělují do trojic. Jejich úkolem je na připravené kartičky napsat či nakreslit:

- Čím je daný kontinent nebo země známá.
- Jací lidé zde žijí.
- Co vědí o jejich kultuře a co to vlastně kultura je.
- Jaká zvířátka bychom mohli v této zemi vidět.
- Jak se můžeme dorozumět s lidmi i bez znalosti jejich řeči.
- S jakými lidmi odlišných kultur se již děti setkali.
- Jak se zdraví jiné národy. Co znamená podání ruky, úklon.

Uvádím dětem příklady: Řekové pozdravují slovem „Raduj se“ (chaire, v novořečtině chere), staří Římané slovem „Ave“ (z toho Ave Maria, avere znamená toužit, přát), Angličané řeknou „Welcome“ (vítejte, dobře, že jste přišli). Slované si přejí zdraví.

Jako kulisu dětem pouštím africkou hudbu, která nám navodí atmosféru exotických zemí. Popsané lístečky děti přišpendlují na mapu světa, k jednotlivým kontinentům. Navrhuji společnou výrobu postav znázorňující odlišné kultury. Pro snadnější výběr píší děti na lístečky své návrhy a lístečky vhazují do krabice. Každý losovat nemůže, protože mají být vylosovány pouze tři postavy, a to z časových důvodů. Zvolili jsme cestu náhody, kdy si každá skupinka dětí hodí kostkou, komu padne nejvyšší číslo, smí losovat. Během několika minut je jasné, že si společně vyrobíme v jednotlivých skupinkách Evropana, Afričana a Asiata.

Postup při výrobě postav: Trojice dětí se pustily do práce. Pro dnešek měly vyrobit hlavu, která vznikla kašírováním (nanášením několika vrstev novin a tapetového lepidla) na nafouklý balonek. Během této činnosti se děti domlouvaly, zda postava bude muž nebo žena s ujasněním si konkrétní podoby. Evropana bude znázorňovat žena, Afričan bude pojat coby černošská dívka a Asiat bude mít podobu čínského muže. Podle tohoto upřesnění mohly děti přilepovat pomocí kašírování konkrétní tvar očí, nosu a úst. Hlavy byly hotové a nastalo schnutí. Ve zbytku času si promýšlely, z jakého materiálu vyrobí šaty a další doplňky. Své nápady si kreslily na papír a dělaly si poznámky. V této fázi jsme se s dětmi musely pro pokročilý čas rozloučit.

Reflexe: Překvapilo mě, jaké znalosti o jiných zemích děti mají. Možná více než lidé žijící v různých kontinentech, je zajímavá zvířátka, která v jednotlivých částech světa žijí. Ze svého okolí znají především Vietnamskou populaci a v menší míře se setkaly

s černošskou rasou. Leonka nám vypráví, že její babička je Ukrajinka a nyní je na pár měsíců v Česku, ale česky nemluví, proto si s ní Leonka moc nerozumí a má raději českou babičku. S dětmi si povídáme o neverbální komunikaci, o tom, že i při neznalosti řeči druhých můžeme lidem vyjádřit, co k nim cítíme nebo co si myslíme.

O týden později: S dětmi se setkáváme v tomtéž počtu. Už při příchodu mi děti sdělují vlastní nápady, jaké by chtěly na svých postavách zrealizovat. Pro inspiraci mám připravené katalogy a knihy, ze kterých mohou děti pro názornost čerpat. Hlavy jsou již z minulé hodiny uschlé a tak se děti mohou pustit do tvoření.

Postup při dokončování postav: Evropanka dostává postupně podobu okaté blondýnky s culíky. Za použití temperových barev děti malují obličej. Po jeho zaschnutí přilepují na hlavu vlasy, vyrobené ze žlutého chemlonu, svázaného do dvou culíků. Pro tvar těla jsme zvolili stočený pevný karton, na který byly postupně přilepovány nebo přicvakávány jednotlivé části papírového ošacení. Ruce vznikaly smotáním barevného, balicího papíru, z nichž vyčnívaly prsty vystřižené z pryže. Hlavu s trupem spojovala papírová trubka od utěrek, protažená jednotlivými částmi a připevněná izolepou.

Hlava černošské dívky byla natřena černou temperou a po uschnutí děti zvolily metodu kaširování vlasů za pomoci černého krepového papíru, který byl použit i na výrobu paží. Pro držení těla jsme zvolili opět stočený pevný karton, polepený barevným balicím papírem. Děti usoudily, že správná černoška by měla mít rákosovou sukni. Tu děti vyrobily z lýkových provázků, přivazovaných jednotlivě na gumu.

Poslední skupinka chtěla vyrobit čínského muže, který pracuje na rýžovém poli. Postup při výrobě těla byl stejný jako výše zmiňované postupy. Zde bylo potřeba vyrobit rákosový klobouk, který by skryl černé vlasy a dlouhý knírek, za použití již zmíněných materiálů. Klobouk tvořil papírový podklad polepený rákosovými provázky.

Děti se ve všech skupinách mezi sebou radily, řešily jednotlivé problémy, které během výtvarného procesu nastaly, a když si nevěděly rady, požádaly mě o radu a pomoc. Svou úlohu jsem spatřovala především v poskytnutí vhodného materiálu k výrobě postav a dodržení bezpečnosti. Jak budou v závěru jednotlivé postavy vypadat, jsem ponechala na samotných dětech.

Nastala poslední fáze, a to byla výroba doplňků. I zde jsem ponechala prostor pro dětskou fantazii. Stačilo jen poskytnout dětem kousky barevného staniolu, peříčka, pár provázků, drátků a módní doplňky byly na světě. Tady se děti skutečně výtvarně

vyřádily a měly zájem vyrobit si šperky i pro sebe. Pro nedostatek času jsem dětem slíbila, že si v blízké době šperky také vyrobíme, a to i z jiných materiálů.

Reflexe: Vyrobené postavy se staly součástí společných prostor DDM. Musím se přiznat, že jsem se jednoho dne opravdu lekla, že v místnosti nejsem sama. Všechny tři postavy vypadají opravdu věrohodně. Děti tohoto věku nemají problém s přijetím odlišné kultury. Z jejich reakcí bylo zřejmé, že si uvědomují kulturní odlišnosti, mají povědomí o dětech žijících v chudých částech světa. S těmito dětmi soucítí, zároveň jsou rádi, že žijí v České republice. Děti mi vypráví příběh jejich malé vietnamské spolužačky, která žije v Česku od narození. Do Vietnamu prý odjíždí pouze tatínek, ale zbytek rodiny žijící v Česku se už do Vietnamu nikdy nevrátí. Tato dívka ví o Vietnamu pouze z vyprávění rodičů. Mluví česky a vietnamsky. Děti vědí, že se spolužačka přece jen od nich vzhledově liší, ale to jim nebrání, brát ji jako kamarádku, která se navíc dobře učí a je ochotna pomoci jim s úkoly.

7.4 Výtvarná činnost - NĚMÁ RYBA

Činnost s dětmi v pedigovém kroužku.

Počet dětí: 7 dívek.

Věk: 9 - 12 let.

Časová náročnost: 2 pedigové kroužky - 4 hodiny.

Cíl: Podpora sebedůvěry, ochota nechat se poznat, pozitivní sebehodnocení, sebeúcta, vyjádření komunikace citů, umění naslouchat ostatním.

Pomůcky: Pedigové pásky o průměru 2,5 a 1,5 mm, šéna, kleštičky a šídlo, mořidla, keramické korálky, štětce, gumové rukavice, výkres, tužky, balonky.

Motivace: Vysvětluji dětem, že si mezi sebou budeme moci lépe pomáhat, když o sobě budeme vědět více. Pokud chceme druhého lépe poznat, musíme mu dát prostor pro jeho sebevyjádření a co je důležité, musíme druhému umět naslouchat. Jen tak poznáme, co si druhý myslí, z čeho má radost nebo co mu způsobuje smutek. Dětem rozdávám výkresy, na každou stranu si děti obkreslí svoji dlaň. Na každý obkreslený

prst napíše jednu ze svých schopností nebo vlastností, které si zaslouží obdiv. Na stranu druhou napíše to, co se jim na sobě nelíbí nebo co by chtěly na sobě změnit. Pouštím dětem uvolňující hudbu a nechávám je pracovat. Sedíme v kruhu na koberci, uprostřed pokládám židličku. Nyní přichází chvíle, kdy se každý dobrovolně může na židličku posadit a sdělit nám své klady nebo zápory. Ostatní děti se mohou k tomu sdělení vyjádřit a říci, jaký je na dotyčnou osobu jejich názor, zkrátka jak ji vidí oni. V další části mají děti pomocí pantomimy v krátké ukázce předvést, co dělají nejraději, v čem si myslí, že nejvíce vynikají nebo co jim způsobuje radost. Ostatní pozorně sledují a snaží se předváděnou činnost uhodnout. Na konci aktivity děti chvilku uvažují: Co jsem se o sobě dozvěděl? Po této části se s dětmi přemísťujeme do vedlejší místnosti, kde si vyrobíme pedigovou rybu jako symbol mlčení, což je někdy společně s uměním naslouchat druhým hodně důležité.

Postup při výrobě ryby: Protože děti již ovládají základy pedigu, není pro ně těžké podle přiloženého návodu nastříhat potřebnou délku pedigových prutů, ty namočit do vody a za pár minut se může začít. Vyrábíme všichni společně rybu, což je jednodušší, než když každý vyrábí jiný výrobek a vyžaduje ode mne radu a pomoc. Tady se u dětí často projevuje netrpělivost, pokud rada nepřichází ihned, když právě radím druhému. Proutky máme nastříhané. Na svém výrobku předvádím dětem kousek po kousku postup. Poté mezi ně usedám. Jsem tu, připravena pomoci či poradit. Začínáme všichni u ocásku. Když se dostáváme na výplet trupu, nastává jednodušší oplétání, při kterém už děti nemusejí počítat proutky, a můžeme si opět povídat. Děti si musejí dávat pozor, aby byly proutky stále mokré a nelámaly se. Plánujeme, jakou barvou rybu kdo natře, komu ji daruje nebo kam ji zavěsí. Ryba může sloužit i jako poštovní schránka, ale nepředbíhejme, před sebou máme ještě hodně práce. V dnešním kroužku se nám podařilo uplést rybu do poloviny. Příští kroužek budeme pokračovat.

Reflexe: Děti tuší, že pokud je při příchodu do kroužku zvu do vedlejší místnosti, bude to nějaká změna. I tentokrát jsou děti plny očekávání, co je čeká. Když vidí výkresy a tužky, ihned si je rozdávají. Seznamuji je s dnešním tématem a vysvětluji jim, co mohou do obkreslených rukou poznamenat. Pobavila nás Lucka, která prohlásila, že má tolik špatných vlastností, že by potřebovala nejméně tři výkresy. Protože Lucku přece jen nějaký ten pátek známe, víme, že si dělá legraci. Děti zpočátku váhají, co mají psát. Znovu jim vše vysvětluji a uvádím několik svých špatných vlastností, čímž jsem děti

přínejmenším rozesmála. Netrvá dlouho a prsty obkreslené na papíře se začínají zaplňovat. Několik rukou se zvedá, zda mohou usednout na židličku a pochlubit se, co o sobě napsaly. Ostatní se hlásí, že ještě potřebují čas. Konečně přichází řada na první zpověď. Začínáme špatnými vlastnostmi. Snad všechny děti o sobě vědí, že vysedávají hodně u počítače. Rodiče jim za to nadávají a občas za špatnou známku mají počítač zakázaný. To cítí jako velký trest. Hodně dětí na sebe prozradilo, že jsou líné, protože si neuklízí doma dětský pokoj. Adélka si na židličce povzdechla, že je malá a má velký zadek. Zde mě překvapilo, že nejstarší dívenka Mirka prohlásila, že to není pravda, že může být ráda za to, jaká je, protože její sestřenice je vážně nemocná a všichni o ni mají strach, protože se ztrácí před očima. Na Mirce bylo vidět, že je to téma, o kterém se v rodině často mluví a Mirky se zjevně hodně dotýká. Povídáme si s dětmi o tom, co je v životě důležité. Po předchozím rozhovoru se všichni shodují, že je to zdravý. Když se mají děti rozprávět o svých vlastnostech nebo schopnostech, které si zasluhují obdiv, jsou trochu v rozpacích, jako by se neuměly pochválit. Abych navodila veselou atmosféru předvádím dětem Ivánka, z pohádky Mrazík a zpívám jim: „Když se dívám na sebe, tak se musím pochválit, nevypadám já věru zle, zkrátka chlapec, jak má být...“. To už se všichni smějí. Ptám se dětí, co si o Ivánkovi myslí. Dostávám jasnou odpověď. Ivánek byl moc velký vejtaha, který byl všem k smíchu. Nyní se děti rozprávějí o svých přednostech. Když přišla na řadu pantomima, všechny děti chtěly začít, a tak se losovalo. Do krabice jsem vhodila šest modrých a jeden červený balonek. Kdo si vytáhl červený balonek, mohl začít. Vždy jsme jeden modrý míček odebrali a losovalo se znovu. Dvě dívenky, které mi zřejmě chtěly udělat radost, předváděly pletení z proutí. Následovala radost z gólu, kterou nám předvedla Katka v roli fotbalistky. Po trošce sportu následovalo psaní u počítače, protože jak nám Pavlínka prozradila, touží pracovat v bance a tam je počítač hodně důležitý. Barborka nám pantomimou prozradila, že má nejraději výlety se svými rodiči, což byl těžký oříšek, který bychom nerozlouskli bez malé nápovědy. Opět tu byl sport v podobě jízdy na kole a kolečkových bruslích, tyto disciplíny zakončil jedlík se svým pozitivním vztahem k jídlu, takže pro nás to byl v tu chvíli Otesánek. Nejvíce mě zaujala pantomima, která naznačovala podávání si rukou a občasných objetí. Až později se od Dominiky dozvídáme, že předváděla seznamování se s novými kamarády a s těmi nejlepšími se nebrání ani objetí. Odmalička jezdí na letní tábory a už se těší, až pozná opět nové kamarády. Protože tyto tábory pořádám a Dominiku znám dobře, vím, že je to velmi kamarádská dívka, která se mezi kamarády opravdu cítí jako ryba ve vodě a nezkazí nikdy žádnou legraci. Až později mě napadá,

že při výběru oblíbené činnosti mohla Dominiku ovlivnit nabídka letních táborů, které jsem všem dětem při příchodu do kroužku rozdala.

Při pletení ryby sedí děti v kruhu, aby si mohly povídat a nikdo se necítil odstrčený. V letošním roce se sešla skupinka velice šikovných dětí. Čtyři z nich navštěvovaly kroužek již v loňském roce, zbývající tři jsou tu letos poprvé. Vzhledem k tomuto faktu, se těmto začátečníkům mohu více věnovat. Pletení dívky baví. Svými výtvary obdarují blízké nebo si vyrábí dekorace do dětských pokojů. Dívky vědí, že dnešní trh je proutěnými výrobky přesycen, ale co si člověk vytvoří vlastníma rukama, z toho má radost dvojnásob, obzvlášť pokud sklídí doma pochvalu.

O týden později: S dětmi se vítám a ihned se pouštíme do pletení, abychom vše dnes stihly. Pokračujeme od trupu k hlavě. Na výplet hlavy používáme ploché pásky. Zde je nutné počítat a dávat si pozor na chybu. Nikdo netouží výrobek rozplétat a tak si přestáváme společně povídat a raději se soustředujeme na výplet. Po dokončení výpletu si mohou dívky zvolit barvu mořidla, kterým budou rybu natírat. Během schnutí využíváme volné chvíle k tomu, abychom si ujasnili, co budeme vyrábět v příštím kroužku. Děti mají své nápady, je ovšem nutné zvážit, zda výrobek pro ně nebude příliš složitý. Pokud by si děti zvolily postup, který je pro ně příliš složitý, mohl by je případný neúspěch odradit od další činnosti. Mezitím nám mořidlo zaschlo a děti si své ryby lakují z hygienických důvodů před budovou. Po krátkém zaschnutí nalepují oči, na ocas a ploutve navlékají keramické korálky, které si vyrobily při nedávné akci v keramické dílně. Po několika minutách je ryba taková, jaká by měla být. I v tomto případě nabízím dětem možnost zapůjčení výrobků na jarní výstavu do místního muzea. Až na dvě dívky, které se chystají rybu brzy darovat, ostatní souhlasí.

7.5 Výtvarná činnost - MODELOVÁNÍ NEVIDOMÝCH

Činnost s dětmi v keramickém kroužku.

Počet dětí: 8 dívek a 2 chlapci.

Věk: 6 - 10 let.

Časová náročnost: 2 keramické kroužky - 3 hodiny.

Cíl: Empatie v každodenním životě, vcítění se do potřeb druhého, spolupráce, pomoc, pozitivní hodnocení druhých, komunikace ve skupině.

Pomůcky: Hnědá keramická hlína, podložka, šátek na zavázání očí, červená a bílá glazura.

Motivace: Usedáme s dětmi na koberec. Seznamuji je s dnešní aktivitou, která bude zaměřena na vcítění se do situace nevidomého.

Dětem pokládám tyto otázky:

- Setkaly jste se již s nevidomou osobou?
- Podle čeho poznám nevidomého člověka?
- Co uděláte, potkáte-li se na přechodu s takovýmto člověkem?
- Víte, co je to handicap?
- Jaké jiné handicapy znáte?
- Jak se člověk může stát nevidomým?

Děti postupně odpovídají a vzbuzuje to v nich zájem o tuto aktivitu. Navrhuji jim, že si nyní vyzkoušíme, jaké to je nic nevidět. Společně stavíme různé překážky na koberec a vytváříme tím pomyslnou simulaci ulice. Pro urychlení stavíme dráhy dvě. Děti si mezi sebou zavazují oči a zkouší mezi nástrahami prokličkovat. Samy se brzy přesvědčují, že to není vůbec jednoduché. Všichni se shodují v tom, že jsou rádi, že vidí. Nyní ve dvojicích mohou dobrovolníci předvést, jak by se chovali k nevidomému na přechodu. Zahrát si tyto role chtějí všechny děti a tak se situace několikrát opakuje. Dětem radím, jak mohou v takových situacích pomoci. Očividně se nad tímto tématem doposud nezamýšlely a všichni si chtějí zkusit scénku znovu. Pro nedostatek času však musíme přejít k závěrečné části. Nyní mají děti možnost vyzkoušet si se zavázanýma očima vymodelovat jakýkoli keramický výrobek.

Postup při modelování: Přecházíme do vedlejší výtvarné dílny. Každý dostává část keramické hlíny. Po jejím promačkání začíná výtvarná tvorba. Uděluji pouze několik organizačních rad a zavazuji všem oči. Výrobek může být libovolný, což dětem značně ulehčí činnost. Doporučuji jim, aby hlínu promačkávaly a vnímaly tak její poddajnost. Postupně mi děti sdělují, co bude jejich výrobek znázorňovat. Po několika minutách začínají mít výtvary reálnou podobu. Do stromu zbývá udělat díru a posadit ptáčka do

hnízda, na chobotnici je nejdůležitější dobré upevnění chapadel, a mísa, ta musí být hodně velká. Takto podobně mi děti komentují své modelování. Pro tento den je výrobek hotov, po jeho zaschnutí a prvním vypálení v keramické peci děti čeká ještě glazování výrobku (to proběhne až za týden na další schůzce).

Reflexe: Tiše chodím mezi dětmi a pozoruji, jak se jim daří. Běžně si děti v kroužku mezi sebou povídají a sdělují zážitky ze školních lavic nebo si i zazpívají. Tentokrát je tu však ticho, což opravdu nebývá zvykem. Je očividné, že se děti soustředí pouze na modelování. Terezka vyplazuje jazyček, který jí pomáhá při činnosti. Na modelování mají děti 20 minut. Pokud by děti měly oči zavázané déle, myslím si, že by je to unavovalo a tak přestalo bavit. Že tato doba byla dostačující, jsem se přesvědčila po sundání šátků. Všichni byly rádi, že si mohly odkrýt oči. Na své výtvary koukaly překvapeně a začaly je ihned upravovat. Musela jsem jim vysvětlit, že tento výrobek necháme v tomto stavu a nabídla jsem jim, že tyto výrobky vystavíme v místním muzeu, do kterého každý rok zapůjčujeme výrobky z různých kroužků. Aneta měla připomínku, že tam musíme napsat, že jsou to výrobky „nevidomých“, což jsem samozřejmě odkývla. Děti odcházely z kroužku spokojené a zklidněné. Tuto činnost si chtějí určitě ještě někdy vyzkoušet. Pro pár dětí si chodí do kroužků rodiče, ti se stali našimi prvními návštěvníky výstavy, prozatím neglazovaných výrobků.

O týden později: Scházíme se opět v plném počtu. Dnes děti čeká natírání vypáleného výrobku glazurami či engobami. Společně se domluvily na bílém a červeném nátěru. Glazuru si už zvládnou namíchat samy, vědí, že musí být hustá jako smetana. Nejprve natírají červenou, do které pak vtírají bílou. Vznikají tak batikovaná dílka, která po konečném vypálení dostanou lesklý povrch. Je to vždycky překvapení, co jednotlivé barvy ve spojení udělají. Dětem se jejich výrobky líbí a těší se, až je budou moci vystavit na jarní výstavě.

7.6 Závěr projektu

Jak jsem již uvedla, pracovala jsem s dětmi z výtvarných kroužků DDM Dačice, kde pracuji jako pedagog volného času. V projektu se tedy střídají výtvarné činnosti v kroužku keramickém, pedigovém a výtvarném kroužku Bublina. Tento název si děti před několika lety zvolily samy, jako přirovnání k velké bublině, do které se všichni vejdem. V bublině nenajdeme žádný roh, není tedy možné, aby někdo zůstal stát v koutě, každý tu má své místo pro tvoření. Výtvarné činnosti byly směřované pro děti mladšího školního věku. Také výtvarné techniky jsem se snažila volit a přizpůsobit tomuto věku a schopnostem dětí. Ty měly možnost poznávat práci s různými materiály a experimentovat s nimi. V průběhu jednotlivých činností panovala ve skupině dobrá nálada, nevyskytly se ani žádné nedostatky, které by naši činnost nějakým způsobem ovlivnily. Tento fakt příkládám i tomu, že s dětmi tohoto věku nebývají žádné větší problémy týkající se například chování, špatné docházky do kroužků a podobně. Děti již vědí, co vše si mohou v kroužku dovolit a co se od nich očekává. U mladších dětí se dokonce setkávám s tím, že se mě během činnosti ptají, zda mohou na toaletu nebo se jít nasvačit, i když mají během kroužku povoleno tyto potřeby kdykoli vykonat. Pokud se stane, že dítě přijde do kroužku očividně unavené nebo ho něco bolí a potřebuje si odpočinout, nenutím ho do společné činnosti a nabídnu mu jiné varianty, které jsou pro něj momentálně přijatelnější. Děti už znám, a tak vím, že tuto možnost využívají jen ve výjimečných chvílích. V samotném závěru projektu jsem si uvědomila jednu pro mne podstatnou věc, a sice to, že jsem moc ráda, že takto podobné projekty mohu realizovat s dětmi i nadále. Bylo by zřejmě jiné, pokud bych podobný projekt realizovala v prostředí, kde jsem pouze přechodně, s dětmi, se kterými se znám krátkou dobu. To, že s dětmi mohu denně pracovat, je příležitost lépe je poznat, chápat jejich pocity, být jim dobrým příkladem a kamarádem zároveň. Pokud se děti v kroužcích objevují znovu, je to pro mne ta největší odměna. Jak jsem se již v úvodu praktické části zmínila, je to ale také velká výzva. Výzva k hledání stále nových možností, jak v dětech pomocí tvořivého procesu formovat postoje, jejich následné zvnitřnění, ujasnění hodnot a posléze jejich přenos do reálného života.

ZÁVĚR

Svět je jiný - ale děti zůstávají stejné. Zprostředkovat dětem v průběhu výchovy nosné životní hodnoty je podobně významné, jako je naučit přecházet ulici. Poukázat na možnosti rozvoje prosociálního chování dětí bylo právě proto hlavním cílem mé bakalářské práce. Jako cestu jsem zvolila výtvarné činnosti s dětmi, navštěvujícími výtvarně zájmové kroužky Domu dětí a mládeže v Dačicích, kde pracuji.

Celá práce je rozdělena na dvě části. Teoretická část seznamuje čtenáře se základními cíly mravní výchovy i s tím, jak se vyvíjí morální myšlení v dětském věku. V dalších částech čerpám převážně z koncepce prosociální výchovy prof. Roberta Roche - Olivara, který se ve svém programu zabývá základními životními situacemi, se kterými se děti setkávají. Emoční dovednosti, jako je schopnost řešení problémů s druhými lidmi, vytrvalost, přátelskost, vyjádření a komunikace citů se dají naučit a mohou zvýšit kvalitu života dětí v budoucnosti. Věřím, že pomáhat dětem, aby dokázaly lépe navazovat kontakty s ostatními, je přínosné pro jejich vztah ke světu a pro způsob, kterým do života mohou vnášet své schopnosti a dovednosti. Pro praktickou část jsem považovala za nutné přiblížení si výrazu tvořivost, kterou považuji za jednu z nejdůležitějších schopností zaměřenou na rozvíjení tvořivého potenciálu. Při výtvarných činnostech se děti učí práci s výtvarnými prostředky a výtvarným technikám, ale také estetickému cítění, vnímání, což je důležité pro rozvoj sebevědomí, sebevyjádření, komunikaci, ale i rozvoje fantazie a představivosti. Především tyto získané poznatky jsem se snažila využít a čerpat z nich v praktické části. Ve své bakalářské práci jsem se zaměřila na děti mladšího školního věku, už i vzhledem k tomu, že toto období je zásadní pro další rozvoj tvořivé osobnosti.

Praktická část pak přibližuje zařízení volného času s charakteristikou Domu dětí a mládeže v Dačicích, kde jsem se rozhodla realizovat tento výtvarný projekt. V praktické části se zmiňuji o prostorových a finančních podmínkách, které jsou rozhodující při samotné organizaci a plánování jednotlivých činností. Cíle projektu tak vycházejí z hlavního cíle mé práce, kterým je prostřednictvím výtvarných činností poukázat na možnosti rozvoje prosociálního chování dětí navštěvujících zařízení volného času. Jednotlivé výtvarné činnosti a jejich cíle pak přibližuji v obsahu. Vlastní projekt je popisem jednotlivých činností, kdy každou z nich zakončuji reflexí, ve které shrnuji poznatky a postřehy z činnosti samotné.

Tato práce by mohla přinést inspiraci pro ty, kteří hledají stále nové příležitosti, jak děti zaujmout, přiblížit se jim a zároveň je vést k úctě k tradičním hodnotám. Od dětí se máme i my dospělí stále co učit. Ať je to jejich přímočarost, bezelstnost nebo upřímnost sdělit vám, co si o vás myslí, co se jim na vás líbí či nikoli. Naslouchejme jim, hledejme v nich to dobré, to, co dělá dítě dítětem. Jedině tak nám děti dají možnost nahlédnout do svých duší. Budu jistě opakovat slova, že dětská duše je křehká. Každý vychovatel by si toto měl uvědomit dříve, než s nimi začne pracovat.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

Publikace:

FICHNOVÁ, K.; SZOBIOVÁ, E. *Rozvoj tvořivosti a klíčových kompetencí dětí: Náměty k RVP pro předškolní vzdělávání*. 1. vydání Praha: Portál, 2007.
ISBN 978-80-7367-323-9.

HŘÍCHOVÁ, M.; NOVOTNÁ, L.; MIŇHOVÁ, J. *Vývojová psychologie pro učitele*. 2. vydání Plzeň: Západočeská univerzita v Plzni, 2000. ISBN 80-7082-626-6.

JANOVSKÝ, J. *Etika pro pomáhající profese*. Praha: Triton, 2003.
ISBN 80-7254-329-6.

KOHÁKOVÁ, L. *Estetická výchova a rozvoj tvořivosti*. Praha: Ústav pro výzkum kultury, 1987. (ISBN neuvedeno).

KOHLOVÁ, M. *200 výtvarných technik*. 2. vydání Praha: Portál, 2000.
ISBN 80-7178-417-6.

KOVÁŘOVÁ, I. *Výtvarné hry pro nejmenší*. České Budějovice: Sdružení sv. Jana Neumana, 2004. ISBN 80-86074-24-2.

KRATOCHVÍLOVÁ, J. *Etika pro střední školy*. Praha: Kvarta, 1996.
ISBN 80-85570-73-4.

KUČEROVÁ, S. *Obecné základy mravní výchovy*. Brno: Masarykova univerzita fakulta pedagogiky, 1990. ISBN 80-210-0183-6.

KUJAL, B. a kolektiv. *Pedagogický slovník 1. díl*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1965 (ISBN neuvedeno).

LANGMEIER, J.; KREJČÍŘOVÁ, D. *Vývojová psychologie*. Praha: Grada, 2006.
ISBN 80-247-1284-9.

LENCZ, L. a kol. *Etická výchova - metodický materiál 2*. Praha: Luxpress, 1997.
ISBN 978-80-7130-139-4.

LENCZ, L.; KRIŽOVÁ, O. *Etická výchova - metodický materiál 1*.
Praha: Luxpress, 2000. ISBN 80-7130-091-8.

LOKŠOVÁ, I.; LOKŠA, J. *pozornost, motivace, relaxace a tvořivost dětí ve škole*.
1. vydání Praha. Portál, 1999. ISBN 80-7178-205- X.

MACKO, A.; NEVŘELOVÁ, O. *Výtvarná výchova - metodická příručka*.
2. přepracované vydání Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1990.
ISBN 80-04-23975-7.

NAKONEČNÝ, M. *Úvod do psychologie*. Praha: Academia, 2003.
ISBN 80-200-0993-0.

NOVÁKOVÁ, M. *Etická výchova - prevence rizikového chování, zdravý životní styl*.
Praha: VR Ateliér, 2009. (ISBN neuvedeno).

OLIVAR, R. R. *Etická výchova*. Bratislava. Orbis Pictus Ostropolitana, 1992.
ISBN 80-7158-001-5.

PŘÍKASKÝ, J. V. *Učebnice základů etiky*.
Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2000. ISBN 80-7192-505-5.

PETROVÁ, A. *Tvořivost v teorii a praxi*. Praha: Vodnář, 1999. ISBN 80-86226-05-0.

ROESELOVÁ, V. *Námět ve výtvarné výchově*. Praha: Sarah, 1995. (ISBN neuvedeno).

SVOBODOVÁ, E. *Prosociální činnosti v předškolním vzdělávání*. Praha: Raabe, 2007.
ISBN 80-86307-39-5.

ŠPAČKOVÁ, R. *111 námětů pro tvořivou hru dětí*. 2. vydání Praha: Portál, 2004.
ISBN 80-7178-963-1.

UŽDIL, J.; RAZÁKOVÁ, D. *Metodika výtvarnej výchovy v materskej škole*.
Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľství, 1978. ISBN 67-235-78.

VACEK, P. *Morální vývoj v psychologických a pedagogických souvislostech*.
H. Králové: Pedagogická fakulta, Univerzita H. Králové, Gaudeamus, 2002.
ISBN 80-7041-101-5.

VACEK, P. *Rozvoj morálního vědomí žáků: Metodické náměty k realizaci průřezových
témat*. Brno: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-386-4.

VACÍNOVÁ, M.; LANGOVÁ, M. a kol. *Kapitoly z psychologie učení a výchovy*.
2. vydání Praha: Univerzita J. A. Komenského, 2007. ISBN 978-80-86723-42-6.

VÁGNEROVÁ, M. *Základy psychologie*. 1. vydání Praha: Karolinum, 2004.
ISBN 80-246-0841-3.

VONDROVÁ, P. *Výtvarné techniky pro děti*. 1. vydání Praha: Portál, 2001.
ISBN 80-7178-583-0.

ŽÁK, P. *Kreativita a její rozvoj*. 1. vydání Brno: Komputer Press, 2004.
ISBN 80-251-0457-5.

Internetové zdroje:

Jean Piaget. [online]. [cit. 2011-08 17]. Dostupné na WWW: <http://cs.wikipedia.org/wiki/Jean_Piaget>.

SEZNAM PŘÍLOH

Fotografická příloha I. - projekt ZRCADLO

Fotografická příloha II. - projekt KOUZELNÝ HAD

Fotografická příloha III. - projekt ODLIŠNÍ LIDÉ

Fotografická příloha IV. - projekt NĚMÁ RYBA

Fotografická příloha V. - projekt MODELOVÁNÍ NEVIDOMÝCH

Příloha I. Projekt ZRCADLO

Obr. 1

Obr. 2

Obr. 3

Příloha II. Projekt KOUZELNÝ HAD

Obr. 4

Obr. 5, 6

Příloha III. Projekt ODLIŠNÍ LIDÉ

Obr. 7

Obr. 8

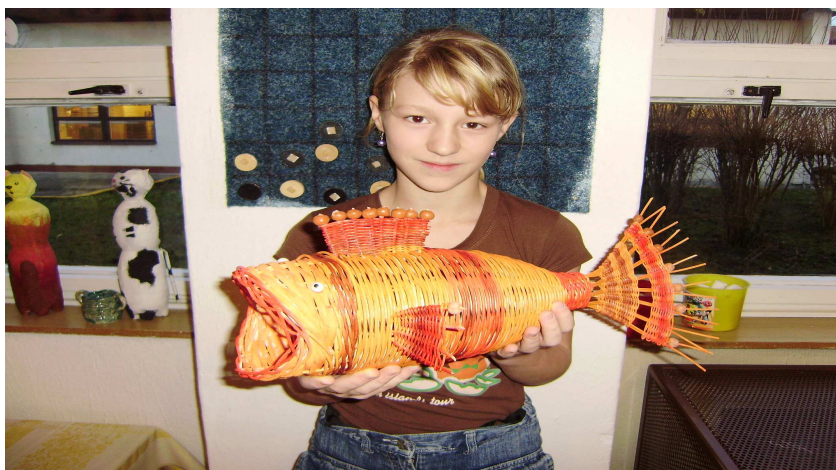
Příloha IV. Projekt NĚMÁ RYBA

Obr. 9

Obr. 10, 11

Příloha V. Projekt MODELOVÁNÍ NEVIDOMÝCH

Obr. 12

Obr. 13

Obr. 14

ABSTRAKT

BAČÁKOVÁ, J. *Výtvarné činnosti jako cesta k prosociální výchově dětí ve volnočasových aktivitách*. České Budějovice, 2012. Bakalářská práce. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích. Teologická fakulta. Katedra pedagogiky. Vedoucí bakalářské práce Mgr. Irena Kovářová.

Klíčová slova: mravní výchova, etická výchova, prosociálnost, tvořivost, výtvarná hra, výtvarné tvoření, dítě, mladší školní věk, volný čas.

Práce se zabývá rozvojem prosociálního chování dětí ve volnočasových aktivitách za využití výtvarných činností. První teoretická část se zabývá základními pojmy, jako je etika a morálka, morální výchovou, jejími metodami, cíli i tím, jak se vyvíjí morální myšlení v dětském věku. Větší prostor je věnován koncepci prosociální výchovy prof. R. Roche Olivara, ze které vychází praktická část. Tvořivost a její rozvíjení jsou předmětem další kapitoly, ve které je vymezena výtvarná tvorba a motivace hrou, jenž je přiměřená dětem mladšího školního věku, pro které je projekt určen.

Praktická část přibližuje zařízení volného času s charakteristikou Domu dětí a mládeže v Dačicích, kde byl projekt realizován. Jednotlivé výtvarné činnosti jsou doplněny cíli, použitým materiálem, postupy, zvolenou motivací a zakončeny vlastní reflexí.

ABSTRACT

BAČÁKOVÁ, J. *Art activities as a way to pro-social education of children in leisure activities*. České Budějovice, 2012. Bakalářská práce. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích. Teologická fakulta. Katedra pedagogiky. Vedoucí bakalářské práce Mgr. Irena Kovářová.

The key words: moral education, ethical education, pro-social education, creativity, art play, art creation, child, younger school age, leisure.

The thesis deals with children's pro-social behaviour development when doing art activities in their leisure time. The theoretical part is focused on basic concepts, such as ethics and moral, moral education with its methods and aims and also child moral thinking development. The greater part looks into prof. R. Roche Olivari's conception, on which the practical part of the thesis is based. Creativity and its development is the topic of the next chapter, which defines artistic creation and motivation games adequate to young school age children, as the project is intended for this age group.

The practical part of the thesis introduces a leisure facility with the characteristics of Dům dětí a mládeže in Dačice, where the project is realised. Particular art activities include aims, used materials, methods, selected motivation and my own reflection.